COLECȚIE ÎNGRIJITĂ DE POMPILIU CARAIOAN

Sinteze sociologice

HENRI H. STAHL

ORGANIZAREA ADMINISTRATIV-TERITORIALĂ

COMENTARII SOCIOLOGICE

EDITURA ȘTIINȚIFICĂ
BUCUREȘTI, 1969

COPERTA COLECȚIEI DE HARRY GUTTMAN

Public, pe baza materialului pregătit pentru un ciclu de conferințe al Universității Populare din București, un volum de dimensiuni modeste de lămurire a uneia dintre problemele de larg interes actual: reorganizarea teritorial-administrativă a țării, hotărîtă prin Legea din 16 aprilie 1968.

Mulțumesc deci acestei Universități pentru prilejul pe care mi l-a dat, mai întîi de a rosti în public și apoi de a redacta, informațiile și ideile directoare necesare pentru o mai bună înțelegere a problematicilor de „ecologie sociologică", adică de legătură dintre fenomenele sociale și spațiul în care ele au loc.

Avînd în vedere faptul că reorganizarea teritorial-administrativă interesează nu numai pe cei care au sarcina oficială de a o realiza, ci și pe toți cetățenii țării, deopotrivă chemați să contribuie la buna rezolvare locală a problemelor cărora legea se mărginește să le fixeze doar cadrul legal general de soluționare, am păstrat celor cinci capitole, aci înfățișate, stilul unor expuneri orale, desigur mai puțin precise decît ar putea fi redactările făcute cu condeiul în mînă, pentru un public de specialiști, dar care nădăjduim că au, în schimb, darul de a fi mai povestitoare și deci mai accesibile.

I

GENERALITĂŢI DESPRE SOCIOLOGIA ORGANIZAŢIILOR TERITORIALE

Cînd un orăşean, obosit de viaţa centrelor urbane, pleacă să-şi petreacă cîteva zile „la ţară", el caută în primul rînd să ia contact cu „natura", cu munţii, cu dealurile, pădurile, cîmpiile şi rîurile ţării, în nădejdea că va putea astfel să-şi odihnească nu numai ochii, ci şi trupul şi sufletul.

„Natura" îl atrage prin priveliştea sa de o deosebită frumuseţe, fermecător de „naturală", adică lipsită de superficialitatea şi artificialitatea oraşelor, de tot zbuciumul pe care îl aduce cu sine viaţa trudnică a oamenilor.

Luarea contactului cu Natura e deci ca un fel de „deconectare" faţă de tot ce e omenesc, o reîntoarcere la o matcă originară, din care tu, ca om, sorbi din nou o viaţă vie, curată şi dătătoare de puteri. Vraja ei stă tocmai în faptul că trece dincolo de tot ce e uman, copleşitoarea ei forţă făcîndu-te să uiţi trecătoarele tale străduinţe.

Orice om o simte. Unii ştiu însă să o exprime mai frumos decît alţii. Nu mă pot împiedica de a nu cita o admirabilă pagină pe care a scris-o, cîndva, Nicolae Iorga, despre „marele, eternul spectacol divin al trandafiriilor răsărituri, al apusurilor roşii, al liniştitelor amieze de vară, al serilor misterioase şi al clarelor nopţi de iarnă, cu pămîntul de ghiaţă şi cerurile de diamant", în care „ţăranul e mîngîiat, în aspra lui muncă fără răsplată, de glasul ciocîrliilor salutînd ivirea soarelui, de freamătul frunzelor agitate de vîntul de seară,

de țîrîitul ritmat, de răsuflarea prelungă și tristă a cîmpiilor în nopțile limpezi ale verii, de puternica orchestră a furtunii, dominată de glasul tunetului...".

E într-adevăr o imagine de neuitat cea pe care ți-o lasă această Natură, care ne pare a veni, neschimbată, mereu aceeași, din fundul mileniilor și pe care o știm că va rămîne, aievea, aceeași și peste alte milenii, după ce noi nu vom mai fi.

Desigur, am aflat din cărți că și pămîntul își are istoria lui. Dar ea se petrece la o scară geologică a timpului pe care noi n-o putem simți, biete ființe menite să trăiască doar o fărîmă dintr-o clipită a miilor de milenii. Pentru noi, Natura rămîne neschimbată. Știm prea bine că orice am face, Carpații vor sta tot acolo unde se află astăzi, că Dunărea, cu toate rîurile ce se varsă în ea, va continua să curgă la vale ca să se piardă în Marea cea mare și neagră.

Și cu toate acestea! Viziunea unei Naturi care trece dincolo de uman, prin puterea ei de dăinuire, nu corespunde întru totul realității. Căci, măcar că la o scară modestă, și doar pe detalii foarte mărunte, omul are putința de a preface natura, de a-i schimba fața, de a-i impune o „istorie". Căci, așa cum foarte clar spune Marx, Natura este de fapt un „laborator" al oamenilor, adică un loc în care oamenii, muncind pentru a-și asigura viața, îl amenajează, îl „umanizează", îl fac adică să poarte pecetea muncii lor depuse, mărturie a prezenței lor.

Trebuie însă să fim foarte atenți ca să putem vedea dincolo de Natura inumană Natura umanizată; și mai trebuie să știm și ceva geografie și sociologie ca să putem descifra corect semnele scrise pe suprafața pămîntului de munca oamenilor.

Iată, de pildă: azi ni se pare firesc ca pădurea să fie acolo unde este, despărțită printr-o lizieră clar trasată față de întinsele ogoare pe care oamenii le ară și le seamănă. Ne vine destul de greu a înțelege că pînă ce s-a putut trage actuala linie

de despărțire dintre pădure și ogoare, a fost nevoie de munca unor nesfîrșite generații, care, începînd încă din adîncurile preistoriei, s-au tot luptat cu pădurea ca s-o ție pe loc, s-o facă să dea înapoi, și să lase loc liber și agriculturii.

Căci pădurea, de felul ei, tinde să se întindă, ca o „pădure nebună", „surdă", cum i se spune în grai popular. Lăsată de capul ei, scăpată din mînă, în cîteva zeci de generații ar reuși să năvălească din nou asupra ogoarelor pe care cu îndelungă migală au răzbit oamenii să le curățe, spre folosul lor.

Există deseori descrise în literatură, așa cum, de pildă, într-unul din frumoasele romane ale lui Rabindranath Tagore, felul în care vechi orașe, pe vremuri înfloritoare, pline de viața tumultuoasă a oamenilor, au fost cuprinse de pădure și înecate într-o junglă de nepătruns. Foarte lent, abia vizibil de la o generație la alta, pădurea seculară crește lent, putînd fi pînă la urmă tot atît de catastrofală pe cît sînt mareele gigantice, care în cîteva ore inundă o întreagă regiune.

Și la noi în țară există tradiția unei asemenea lupte a omului împotriva pădurii, care trebuie mereu domolită, sfîrtecată prin defrișări, „runcuri", „lazuri" și „arșițe", adică „ochiuri de lumină" smulse din pădurea „neagră", și „merie", cu securea și cu focul.

Spuneau sătenii bătrîni din regiunile mai patriarhale ale țării că „de cum stai din secure, pădurea te îneacă", „cade pe noi, dacă n-o tai din secure".

Se poate întîmpla uneori ca oamenii să greșească în socotelile lor și să taie din pădure mai mult decît trebuie, stricînd echilibrul impus de legile naturii, transformînd astfel regiuni întregi, pe vremuri fertile, în pustietăți lipsite de apă sau în zone rupte de torenți nestăviliți. În regiunile cu oameni cuminți s-a putut totuși găsi o formulă de echilibrare între pădure și ogoare, care azi ni se pare

firească, adică „naturală", dar care de fapt este „culturală", adică efect al unor străduințe umane.

Dar și cîmpul, el însuși, este în bună parte o creație a oamenilor. Ca să fie transformat în ceea ce vedem azi, adică în ogoare pline de cereale, a trebuit să se depună o muncă tot atît de dură cît și cea a defrișărilor din pădure, pentru a stîrpi buruienile și mărăcinii și a desțeleni pămîntul.

Au fost și la noi regiuni care n-au fost supuse plugului decît de foarte scurtă vreme. Bărăganul, de pildă, abia de la jumătatea secolului trecut a încetat de a fi un „bărăgan", adică un pustiu pe care creșteau ciulinii și bălăriile înalte cît omul, pe care zburau greoaiele dropii și cutreierau turmele de oi în transhumanța lor înceată spre baltă. Cine din noi nu-și amintește descrierile lui Odobescu din „falsul lui tratat de vînătoare"?

A fost cazně mare pînă ce pustietatea a putut fi cuprinsă de agricultură, satele să se îndesească, orașele să înceapă a se ivi, căi ferate și drumuri să se croiască. Și mai este multă muncă de făcut pînă ce admirabilul pămînt-cernoziom al Bărăganului să capete ce îi lipsește, adică apa adusă prin mii de canale și firicele de irigație.

Dar nu numai Bărăganul, ci toată suprafața țării a fost, încă de foarte de mult, supusă unei astfel de munci. Oamenii s-au așezat cu casele lor în anume locuri potrivite din punct de vedere geografic, ferite de vînturi, lîngă apă, totuși nu expuse inundațiilor. Apoi au tras între sate pîrtii, cărări, drumuri, legîndu-le laolaltă într-o rețea de transporturi. În jurul lor, au delimitat hotare și în cuprinsul fiecărui „trup de moșie" astfel croit au organizat teritoriul, hotărînd în ce parte să fie ogoarele cu cereale, în ce parte grădinile de legume, livezile cu pomi, cît să rămînă islaz pentru vite, cît să fie podgorie cu viță de vie, și așa mai departe.

Pînă la urmă, constatăm că toată această îmbinare de teritorii, cu scopuri economice rațional diversificate, se încheagă într-un tot armonic. Oamenii concretizează pe suprafața pămîntului un întreg sistem economic.

Este deci creat prin munca oamenilor un „peisaj rural", altul decît cel natural, rezultat al unei amenajări a teritoriului, amenajare făcută fără plan ingineresc, printr-un lung efort de veacuri, depus de șirul generațiilor care s-au urmat unele după altele. Amenajare spontană deci, obținută prin tatonări, prin încercări, cu rezultate bune uneori, alteori cu eșecuri, dar care pînă la urmă a căpătat înfățișarea de astăzi.

Fiecare rînd de oameni lasă așadar moștenire urmașilor un teritoriu gata amenajat economic și apoi fiecare generație retușează acest sistem de amenajare tradițională potrivit tehnicii de care dispune.

În agricultură, de pildă, a fost o vreme cînd trupul de moșie al satului era mai mult islaz, presărat ici și colo cu ogoarele nestatornice și mutătoare ale așa-numitei tehnici agricole „itinerante". Apoi s-a trecut la amenajarea teritoriului sătesc în două cîmpuri, „de sus" și „de jos", de îndată ce oamenii au început a practica o agricultură bienală. S-a trecut, în unele regiuni, și la o împărțire a terenului în trei tarlale, cînd tehnica a ajuns a fi trienală. Și azi, de cînd cu mecanizarea și chimizarea agriculturii, organizarea teritoriilor comunale e firesc să sufere noi operații de restructurare, adică de aducere a sistemelor de amenajare teritorială la nivelul tehnicilor moderne.

Toate aceste succesive reorganizări teritoriale se fac însă fără a se putea șterge, complet și dintr-o dată, organizările cele vechi, ale căror rămășițe rămîn deci mai mult sau mai puțin vizibile, dar totdeauna prezente și descifrabile pentru cine le știe înțelege.

A studia de aceea harta țării, și mai ales a studia terenul așa cum se află el astăzi, este a te afla în fața unui adevărat document istoric, care îți arată succesivele eforturi făcute de generațiile trecute pînă s-a ajuns la organizarea sistematică, ac-

tuală, a teritoriului, cu ajutorul unor tehnici din ce în ce mai perfecționate și mai științific întemeiate.

Moștenim deci de la antecedenții noștri un teritoriu gata prelucrat, umanizat, urmele vechilor munci depuse cunoscîndu-se și astăzi. Ele nu sînt ușor de șters și ar fi de altfel și irațional să tragem cu buretele peste fața țării, ca pe o tablă neagră, așa, ca să putem lua totul de la capăt, hotărînd abia acum, în mod rațional, unde să fie pădurea, unde ogoarele, unde să așezăm satele, orașele, pe unde să tragem drumurile. Desigur că am putea în felul acesta găsi alte soluții, mai bune decît cele existente, pentru că azi am putea judeca lucrurile mai inginerește, și am dispune de tehnici care nu se aseamănă cîtuși de puțin cu cele atît de slab dezvoltate ale generațiilor trecute.

Dar acest lucru nu e cu putință. Avem o amenajare teritorială gata înfăptuită, pe care o putem modifica, nu însă ignora.

De altfel, studiul acestei realități a amenajării teritoriale existente constituie o problemă nu numai pasionantă din punct de vedere științific, ci și una de imediat interes practic, așa cum vom încerca să arătăm.

Sociologii, geografii și istoricii au încercat să descifreze acest teritoriu și să-i înțeleagă trecutul, plecînd de la situația de azi și mergînd apoi, încet-încet, înapoi, de-a-ndăratelea, spre veacuri din ce în ce mai îndepărtate. Au reușit astfel să descifreze pînă și structurări teritoriale extrem de vechi, uneori ajungîndu-se pînă în preistorie.

Există într-adevăr tehnici multiple, prin care se poate reconstitui această istorie a muncii omenești făcute asupra unor teritorii, uneori tehnici atît de ciudate la prima aparență, cum sînt cele ale „aerofotogrametriei", adică ale fotografiei aeriene, care îți permite să prinzi pe placa fotografică vestigii care nu se pot vedea cu ochii liberi. S-a mers atît de departe cu punerea la punct a acestor tehnici, încît s-a creat o paradoxală „arheologie aeriană".

Studii făcute atît în Europa cît și la noi în țară au reușit uneori să reconstituiască organizarea teritorială a unor diverse regiuni din preistorie, din vremea romanilor, din vremurile mai apropiate de noi, ale evului mediu, putîndu-se astfel vedea felul în care toate se suprapun unele peste altele ca niște straturi succesive.

În Occident de pildă, pe plan european, s-a lucrat la reconstituirea regiunilor în care au avut loc colonizările romane. Știți că romanii atunci cînd colonizau o regiune obișnuiau să cadastreze pămîntul, împărțindu-l cu mijloace agrimensurale, într-o serie de pătrate, obținînd astfel un cadrilaj teritorial. Cunoaștem acest sistem de amenajare teritorială prin citirea a ce ne-a rămas scris pe urma așanumiților „gromatici veteraes". Ei bine, acest cadrilaj care nu se vede de către cine merge pe jos, după vechiul procedeu al periegezei arheologice, apare foarte clar în fotografiile aeriene. În felul acesta, putem spune cu suficientă precizie care sînt regiunile care au fost colonizate de romani și care sînt cele în care urme de cadastrare romană nu apar.

Cercetători din Anglia, Franța, Spania, Italia, Iugoslavia și Grecia au studiat din acest punct de vedere teritoriul țărilor lor, și adăugîndu-se și tot nordul Africii, s-a obținut o „cuvertură aeriană", cum i se spune fotografierii integrale a unor țări întregi, detaliindu-se regiunile de veche colonizare romană care azi deci ne sînt cunoscute arheologic. Nu s-a mers deocamdată cu aceste cercetări decît pînă la granițele țării noastre; dar e probabil, și în tot cazul de dorit, ca ele să fie continuate și la noi. Ar fi o treabă deosebit de importantă, căci nu ar însemna puțin lucru să știm care au fost regiunile efectiv ocupate, administrate și colonizate de către romani, spre deosebire de cele în care romanii n-au colonizat, lăsîndu-le deoparte, dincolo de limitele „provinciei".

În special, în aceste reconstituiri de arheologie socială se pune un accent deosebit pe rețeaua de

drumuri. Multe dintre ele sînt astăzi părăsite; dar urmele lor au rămas, unele dăinuind fragmentar pe porțiuni mai bine păstrate, alteori sub formă de așa-numite „drumuri moarte", care nu se mai folosesc, îngropate fiind în pămînt. În sfîrșit, sînt și drumuri de la care nu ne-au mai rămas decît numele, cum sînt la noi, de pildă, așa-numitele „drumuri ale sării", care legau ocnele de sare cu pescăriile de la baltă, a căror vechime trece dincolo de vremea înființării primelor noastre state autohtone, datînd încă din vremea cumanilor, dacă nu și mai de demult. Sînt apoi „drumurile oilor" pe care coborau ciobanii spre baltă, „drumurile buților" pe care veneau din podgorie buțile cu vin. Și apoi, transversal, de-a lungul țării, așa-numitele drumuri de rocadă interioară, care poartă încă numele tătăresc de „drumuri ale olacului". Toate aceste vechi drumuri, azi „moarte", formează o rețea, pe baza căreia putem să reconstituim multe din lucrurile care au fost.

Sînt abia la început, la noi în țară, asemenea studii de arheologie socială; însă de pe acuma ele ne dau nădejdea unor descoperiri senzaționale. Dacă, de pildă, privești cu ochi de sociolog vechiul sistem de amenajare teritorială a țării, pleeînd de la rămășițele arheologice ale „Brazdei lui Novac", de pildă, și ale „măgurilor" presărate pe cîmpie, îți dai seama că ele nu sînt dispuse teritorial la întîmplare. Măgurile, de pildă, „tumulusurile" arhaice, pe care le-au construit popoarele nomade care au sălășluit o mie de ani pe meleagurile noastre, se vădesc a nu fi fost așezate doar întîmplător, ci foarte deseori potrivit unui plan conștient urmărit, de o foarte precisă geometrie agrimensurală. Sînt măguri cărora țăranii le spun „măguri înșirate", dispuse fiind în aliniamente perfecte; sau „cruci de măguri", în triangulații, de asemenea perfecte, care arată că au servit pentru o delimitare administrativ-teritorială de caracter intertribal. Și ceea ce este surprinzător, actualele delimitări dintre sate se așază deseori în limitele trasate de nomazi, ca și

cum populația locală autohtonă ar fi ocupat alveolele administrative ale nomazilor, de îndată ce aceștia au putut fi izgoniți.

Alte studii interesante se pot face cu privire la strămutările de orașe și sate. Nici capitala Munteniei și nici cea a Moldovei nu au fost totdeauna în același loc. Știți cu toții că în Țara Românească au fost rînd pe rînd capitală orașele Argeș, Cîmpulung, Tîrgoviște, București. În Moldova, de asemenea, Siret, Suceava, Iași. Aceste schimbări intervenite în harta țării semnifică, toate, tot atîtea treceri de la o etapă la alta din istoria sistematizărilor administrativ-teritoriale ale țării.

De asemenea, satele. Cunoaștem o listă lungă de sate care au existat pe vremuri și astăzi nu mai sînt, după cum o altă serie de sate le știm că s-au născut relativ de curînd. Pînă și orașele nu au avut o prea mare statornicie. Cine mai știe azi că a fost cîndva un oraș Cornățel, la Dunăre? Cine mai știe că Gherganii și Tîrgul de Floci au fost „orașe"? Și că unele din orașele de azi sînt abia născute, cum de pildă Alexandria, Turnu Severin, Călărași, care datează doar din prima jumătate a veacului trecut? Se uită prea deseori faptul că în paralel cu dezvoltarea vieții economice și sociale a unei țări, asemenea apariții și dispariții de orașe și rețele de drumuri sînt firești și că ele impun o periodică restructurare administrativ-teritorială a țării.

Căci într-adevăr, în afară de schimbările acestea spontane determinate de evoluția necontenită a tehnicii de producție, care permit o exploatare a solului din ce în ce mai bună, se adaugă și factori de-al doilea ordin: anume, de organizare a vieții sociale.

Peste „Natură" se așază o întreagă rețea de „limite" administrative, potrivit gradului de dezvoltare socială atins. Au fost vremuri cînd țara era împărțită într-o serie de mai mici „țări" ale căror rămășițe toponimice s-au păstrat. Mai spunem astăzi „Țara Vrancei", „Țara Bîrsei", „Țara Făgărașului", „Țara Oașului", chiar dacă nu mai știm că aceste

forme administrative străvechi au corespuns cîndva cu formele de organizare socială a comunităților tribale, adică cu mult înainte de întemeierea domniilor autohtone, cînd oamenii se mai aflau confederați în forma cnezatelor și voivodatelor. În Vrancea, de pildă, am avut o astfel de confederare a 14 sate, care nu s-a destrămat decît abia la mijlocul veacului trecut, printr-un proces social consemnat și în acte scrise, pe care deci putem să-l cunoaștem foarte bine.

De altfel, pe toată suprafața țării avem o serie întreagă de delimitări între sate, care se dovedesc a fi străvechi, dăinuind „din nepomenit veac", cum le califică cele dintîi documente interne de care dispunem. Ele ne arată, de asemenea, cum era organizat teritoriul țării în epoca în care vechile confederații gentilice, voievodale și cnezale, s-au teritorializat prin distribuirea pe seama fiecărui sat în parte a unei porțiuni de teren, precis delimitată, formînd în ansamblul lor complexe regionale de „trupuri de moșie sătești".

Apoi, în sînul fiecărui trup de moșie s-a procedat la „crăparea" lor în fîșii egale, mergînd „din cap în cap" sau „din cin în cin", fiecare moșie corespunzînd unui „bătrîn", atîta vreme cît forma de organizare socială a satelor a fost cea „umblătoare pe bătrîni", adică pe un principiu genealogic, sau purtînd numele de „delnițe", „teiuri", „curele", în formele mai tîrzii, negenealogice.

Analiza acestor sisteme de organizare teritorială prin trasare de limite cu înțeles administrativ, astăzi încă vizibile, ne permite să cunoaștem care a fost viața socială care le-a dat naștere, măcar că este de mult dispărută.

Apoi, o dată cu întemeierea statului, a fost necesar să se traseze limite administrative mai mari, din ce în ce mai precis delimitate pe teren, pe măsură ce însuși statul își sporea capacitatea administrativă. Astfel, în Moldova apar „ocoalele", apoi „ținuturile" și pînă la urmă „județele", iar în Țara Românească dintru început, „județele".

În Moldova aceste limite administrative au fost trasate în special în jurul orașelor, și de aceea majoritatea vechilor județe din Moldova poartă numele orașului lor central: Iași, Roman, Suceava, Bacău etc., pe cînd în Țara Românească județele se delimitează în special în jurul cursurilor de ape, numele lor indicînd clar acest lucru: Gorj și Dolj, adică Jiul de sus și de jos, Teleorman, Argeș, Ilfov, Ialomița, Prahova, Rîmnic.

Dar nici aceste județe nu durează la infinit. Au dispărut astfel județe ca cele ale Jalesului, ale Motrului cel de Baltă, Gilortul, Pădurețul, al Saacului etc., făcînd loc altora, mai potrivite cu schimbarea vremurilor și nevoilor vieții de stat.

În concluzie, putem spune că într-adevăr pămîntul țării, fragmentul din Natură pe care îl locuim, e departe de a fi stat pe loc. Asistăm de-a lungul istoriei la necurmata lui schimbare lentă, atît din punctul de vedere al sistematizării economice, de „umanizare" a peisajelor ei rurale și urbane, cît și din cel al împărțirilor administrative cu caracter de stat.

Dar poate că vă veți întreba: la ce folosesc toate aceste studii de „arheologie socială"? Or fi ele pasionante pentru un istoric-sociolog; dar omului practic din ziua de azi, administratorului de stat, la ce îi pot fi bune?

Sau, mai clar încă: ce legătură între cele pînă acum spuse și tema de bază a acestei conferințe, care poartă asupra noii reforme teritorial-administrative a țării?

Ei bine, există o legătură, pentru că din cunoașterea istoriei noastre sociale se poate trage o învățătură practică. Studiind aceste fenomene sociale trecute, de la originea lor pînă în ziua noastră, putem înțelege că există legi obiective care fac ca întotdeauna să se stabilească o concordanță între sistematizarea administrativ-teritorală, pe de o parte, tehnicile de producție folosite, și deci și relațiile de producție respective, pe de altă parte.

A cunoaște legile potrivit cărora s-au înfăptuit sistematizările mai vechi, spontane și planificate, și a le cunoaște diferențiat, cu particularitățile lor deosebite de la epocă la epocă, înseamnă a dispune de o teorie, adică de un sistem de legi peste care nu se poate trece. Sau dacă totuși se trece, încercarea se plătește neîntîrziat și scump.

Geografia te învață astfel că trebuie să ții neapărat seama de natura locurilor pe care le sistematizezi.

Evident, poți să faci și lucruri absurde, refuzînd să ții seama de ele. Tehnicile moderne sînt destul de dezvoltate încît, dacă ți se năzare să vrei să străbați Carpații tocmai pe unde e mai greu, de pildă printr-un tunel pe sub Caraiman, o poți face. Dar cine ar fi nebunul să facă o astfel de lucrare cînd mai cuminte și mai rațional e să ții seama de geografia țării și să știi că există pasuri prin care străbați munții, prin care căi ferate și drumuri pot fi făcute mai ușor. De ce deci să nu folosești privilejurile, ușurințele pe care ți le oferă natura, interpretîndu-le în mod rațional?

Geografia „determină" viața socială, în sensul modern al cuvîntului „determină". Astăzi știm că există un „indeterminism al determinismului", adică există mai multe soluții la o singură problemă determinată, unele bune, altele rele. Întocmai ca la un examen: întrebarea pusă de examinator determină răspunsul, care rămîne totuși indeterminat, căci poate fi bun sau rău. Sau, ca să dau un alt exemplu: jocul de șah este un joc determinat prin legi precise. Fiecare mișcare a oricărei piese ascultă de aceste legi care îi determină mișcarea. Dar poți juca șah cu măiestrie sau poți juca cu nepricepere, astfel că oricîte milioane de partide s-ar juca, deși toate vor fi în același fel „determinate", nici una totuși nu va fi repetarea identică a alteia.

Tot astfel în sistematizarea teritorială: de condițiile determinante ale geografiei sîntem obligați a ține seama pentru a le judeca și a le da soluții optime, măcar atît cît sîntem în stare.

În această interpretare judicioasă, rațională, a avantajelor și dezavantajelor pe care le oferă pămîntul, trebuie desigur să ținem seama și de tehnica de muncă de care dispunem, de nivelul la care a ajuns tehnica în necurmatul ei progres. Este deci cît se poate de firesc ca același teritoriu să fie necontenit supus unei noi analize și unei noi restructurări administrative și sociale, pentru a se menține organizarea teritoriului la nivelul contemporan al științei.

Dar aceeași experiență a mai vechilor reorganizări teritoriale ne mai învață că trebuie să ținem seama și de aspectele demografice ale vieții sociale, adică de volumul și de structura masei de oameni care trăiesc pe un anume pămînt, și mai ales de formele de viață socială ale acestor oameni, de relațiile dintre ei, de formele de stăpînire și folosire a solului și a resurselor lui, de normele respectate în viața de toate zilele.

Într-un cuvînt, pentru a aduce la zi o organizare teritorială e nevoie să se țină seama de multiplicitatea tuturor aspectelor vieții sociale. Tocmai de aceea sociologia ne este de folos, pentru că e o știință de sinteză care operează prin luarea simultană în considerare a tuturor aspectelor vieții sociale, ținînd seama de datele geografiei, ale demografiei, ale tehnologiei, ale economiei politice, de relațiile sociale de producție, de învățămintele dreptului civil și administrativ, de psihologia socială, adică de toate aspectele principale ale vieții sociale precum și de învățămintele științelor sociale particulare. De aceea, sociologii au pretenția că, fără o cercetare atentă a tuturor fenomenelor pe care le implică viața socială, fără o cunoaștere deplină a lor, operațiile acestea de ajustare a teritoriului pe care se desfășoară o viață socială și nevoile reale ale acestei vieți sociale nu pot duce la nici un rezultat bun.

În ziua de astăzi, cînd ne aflăm în situația că vrem să construim o societate nouă, socialistă, și cînd dispunem de o serie de tehnici noi, deosebit de

eficiente, și ni se pune problema de a da acestei noi societăți o bază teritorial apropriată, nu mai avem timpul să așteptăm pînă cînd îmbinarea dintre viața socială și teritoriul pe care ea se desfășoară să aibă loc spontan, printr-un lung efort de ajustare lentă, urmărit de la o generație la alta. Nu că am fi grăbiți. Dar avem acum posibilitatea ca, grație științei, să scurtăm timpul acesta de generații înainte vreme necesar, procedînd la o intervenție planificată, rațională, potrivit învățămintelor pe care ni le dă, pe de o parte, trecutul, iar pe de alta, experiențele actuale ale tuturor sistematizărilor teritoriale care au fost făcute în vremea noastră și continuă a se face, în condiții variate, dar totuși deopotrivă pe toată suprafața pămîntului. Trăim astăzi într-o vreme cînd viața socială nu se mai desfășoară lent, ci extrem de rapid. Este deci firesc să asistăm la o tot atît de rapidă prefacere și a organizărilor teritorial-administrative. Revoluția tehnico-științifică și acțiunea de construire a socialismului au un ritm atît de accelerat, încît, de la un deceniu la altul, fața întreagă a vieții sociale se schimbă, impunîndu-ne să procedăm necontenit la ținerea la zi a bazei noastre teritoriale.

Dispunem azi de suficiente mijloace ca acest proces de „umanizare" a naturii să poată a nu mai fi lăsat să se desfășoare doar spontan, cum a fost pînă acum, ci să fie îndrumat și rațional planificat. Sistematizarea în continuare a teritoriului țării trebuie deci făcută cu stăruință, necurmat, mereu, ținînd seama de capacitățile noastre tehnice sporite ca și de condițiile sociale schimbate.

Problema este însă destul de dificil de rezolvat, tocmai din pricina faptului că în operațiile de sistematizare trebuie să ținem seama de condițiile naturale existente și de actuala sistematizare, așa cum am moștenit-o.

Aș da un exemplu, ca problema să fie cît mai clară pentru toată lumea. Am pomenit adineaori de jocul de șah. Să reluăm comparația dintr-un alt punct de vedere: pămîntul, oamenii și lucrările lor

apar unui sistematizator teritorial ca o partidă de șah gata începută, pe care el trebuie să o continue. A fost pînă acum jucată cu o anumită tactică și urmează acum să se introducă alta mai bună. Dar pe tablia șahului piesele sînt gata amplasate: sate, orașe, drumuri, uzine, porturi etc., fiecare la un anumit loc al spațiului.

Pe unele dintre ele le putem schimba din loc, la altele putem renunța sau dimpotrivă, să le păstrăm acolo unde se află. De pildă, nu poți schimba locul unde se află zăcămintele miniere: ele sînt acolo unde sînt! Nu poți spune că ai prefera să avem zăcăminte petrolifere lîngă Constanța, pentru că astfel ne-ar veni mai ușor să le exportăm produsele. Nu avem încotro; sîntem obligați să ne supunem naturii.

Dar sînt altele, de pildă o uzină, pe care le-am putea muta, cu condiția totuși ca în prealabil să-ți pui întrebarea dacă mutarea e rentabilă, dacă daraua nu-i mai mare decît ocaua, cum se spune; pentru că s-au făcut în acel loc o serie de investiții costisitoare, astfel că, deși sînt greșit amplasate, cheltuielile mutării ar întrece avantajele obținute prin mutare. Orice schimbare trebuie deci să fie rentabilă din punct de vedere economic, ca să fie justificată.

În schimb, putem măcar de aci înainte să nu mai facem investiții în locuri contraindicate. În legea de reorganizare administrativ-teritorială a țării au fost semnalate cazuri în care totuși investiții importante s-au făcut nerațional, de pildă, în sate care scad ca volum de populație și ca importanță socială, tinzînd să dispară de la sine, locuitorii lor preferind să se mute în centre mai fericit amplasate.

Asemenea greșeli, făcute din lipsa unui suficient studiu sociologic prealabil, sînt destul de dese și nu numai la noi în țară. V-aș da un exemplu foarte grăitor, pe care îl extrag dintr-o lucrare franceză.

Se semnalează acolo următorul caz paradoxal: o comună din Pirinei, dinspre granița franco-spa-

niolă, avea în 1896 un număr de 186 de locuitori În 1900 se plănuise construirea unui drum pînă la acea comună. Pînă în 1926 se şi făcuseră 3 km, dar între timp populaţia scăzuse la 100 de locuitori. În 1936 se mai construiseră 3 km, dar populaţia scăzuse la 80 de locuitori. După război urma să se mai facă restul de 6 km, dar populaţia nu mai era decît de 35 de suflete!

Echiparea unui teritoriu se cade a fi deci proiectată în cadrul unui plan „previzional", adică într-un studiu sociologic de perspectivă care să arate din vreme ce şi cît anume este menit să dispară din vechiul sistem de amenajare teritorială şi ce poate rămîne, şi urmează a se dezvolta.

Pe de altă parte, trasarea limitelor administrative mari, cum sînt judeţele, de pildă, impune de asemenea respectarea unor reguli. Astfel, legea actuală prevede principiul ca orice judeţ să cuprindă o arie mixtă, urban-rurală, formînd un singur complex viabil, ceea ce nu e din cale afară uşor de realizat.

Deşi problema delimitărilor administrative e mai uşoară decît cea a sistematizărilor teritoriale, căci orice plan de dotări cuprinde o serie de amplasări de „obiecte", adică de construcţii costisitoare. Orice greşeală de proiectare se plăteşte scump. Pe cînd trasarea unei limite între judeţe e o operaţie mai lesnicioasă, pentru că dacă cumva am greşit-o, o putem lesne repara, mutînd limitele ceva mai la dreapta sau mai la stînga, fără ca prin aceasta să provocăm pierderi mari de timp şi de bani. Oricînd şi uşor se pot deci face retuşările necesare şi nu ne va fi de mirare dacă asemenea retuşări vor fi destul de des făcute, nu numai pentru că la prima trasare a limitelor s-au putut strecura erori, ci şi pentru că faţa ţării va continua să se schimbe, pe măsură ce procesul de industrializare a ţării se va intensifica.

Aşadar, nu poţi rămîne la o formă învechită, încremenită, numai de dragul tradiţiei, din respect pentru tot ce e vechi. Păstrezi din tradiţie tot ce

se poate păstra. Dar nici nu se cade să dărîmi doar de dragul dărîmării; ci trebuie să procedezi, cu hotărîre şi curaj, la acele schimbări care ţi se impun de către nevoile reale ale vieţii, păstrînd cumpănire şi prudenţă.

În special în ceea ce priveşte reorganizarea sistemului actual de aşezare a localităţilor rurale, proiectul de constituire a unor comune centrale foarte puternic dotate, problema de rezolvat este deosebit de grea, pentru că de data aceasta nu este vorba numai de o reformare a unui sistem administrativ, de simplificare a unui aparat birocratic, ci de o schimbare a înseşi condiţiilor vieţii de toate zilele a maselor rurale.

Dacă pentru a trasa pe harta ţării noi limite administrative, pe un anumit număr de judeţe, este nevoie de o cunoaştere în general a geografiei ţării şi a istoriei ei, pentru reforma comunelor, pentru dirigiurea acestui proces de aglutinare a satelor unice în comune mari este nevoie de o cunoaştere foarte adîncită a unor situaţii locale mărunte, cu mult mai greu de asigurat.

Este însă foarte interesant faptul că legiuitorul reformei administrative şi-a dat perfect seama de această greutate, de necesitatea unor studii adîncite, luînd măsuri care de fapt deschid o nouă epocă în istoria administraţiei noastre de stat.

Adevărul e că Legea, pentru prima oară în istoria noastră, dă o adevărată comandă pentru executarea unor lucrări de sociologie, făcute pe scară naţională. Spun „sociologie" pentru aceleaşi motive pe care le-am mai semnalat, şi anume pentru că Legea pretinde efectuarea unor studii complexe interdisciplinare, făcute de o serie întreagă de specialişti ai diverselor ştiinţe sociale particulare, sintetizate însă într-un singur plan.

Să-mi permiteţi, în încheiere, să citez, spre convingere, cîteva pasaje din Lege, ca să vă puteţi da dumneavoastră înşivă seama de caracterul sociologic extrem de clar al studiilor ce trebuiesc făcute, caracter subliniat în repetate rînduri. Astfel,

Legea spune că întreaga reformă de reorganizare a sistemului teritorial administrativ al țării trebuie să fie bazată pe „analiza intercondițională a factorilor naturali, economici, demografici, sociali și tehnici", tinzîndu-se la stabilirea unor „teritorii delimitate, unite prin comunitate de interese economice, social-culturale și tradiții", în funcție deci de „condițiile geografice, factorii demografici, economici și sociali, fondul construit și tradițiile existente".

Toate aceste lucrări urmează a fi făcute, spune Legea, „în cadrul unui program național de ansamblu, bazat pe studii referitoare la amenajarea unor unități teritoriale complexe, cuprinzînd întreg sistemul de așezări urbane și rurale, care se intercondiționează reciproc". Legea are de altfel grija să adauge că e vorba de un plan de lucru de lungă durată, ceea ce înseamnă că studiile trebuiesc începute de îndată și continuate apoi cu stăruință, astfel ca la această comandă socială să putem face față dînd răspuns bun la întrebările ce ni se pun, adică sugerînd organelor de stat soluțiile cele mai raționale și mai ducătoare la scop.

Numai că un astfel de studiu de lungă durată, atît de complex și cuprinzînd toată țara, nu poate fi făcut de către un singur om și nici de o mînă de oameni, ci este nevoie de organizarea unei munci colective de mare amploare. Ea nu poate fi asigurată decît dacă va fi făcută în condițiile existenței unei rețele de instituții de cercetare, cu centre metodologice și cu o rețea de anchetatori sociali răspîndiți pe toată suprafața țării, nu numai la județe, ci mergîndu-se pînă la cercetătorii locali din fiecare comună, în felul acesta numai putîndu-se aduna datele informative necesare, raționa critic asupra lor și propune soluții adecvate situațiilor reale, propuneri destul de serioase, încît să poată fi încadrate în planul de stat.

E deci vorba de un efort colectiv de mare amploare la care va trebui să recurgem, în ciuda faptului că, dată fiind lunga și nejustificata întrerupere a studiilor sociologice, ne lipsesc încă oameni de știință pricepuți într-ale investigațiilor sociologice de teren, iar formarea lor, în sfîrșit începută, va dura cîțiva ani de zile.

Dar totuși! Avem în față un program care deschide o perspectivă optimistă în fața ochilor noștri. Ni se propune o muncă deosebit de interesantă, deosebit de utilă, o muncă putînd antrena, în continuare, o nouă generație de sociologi și specialiști în științele sociale, o muncă la care va trebui să fie convocate absolut toate puterile științifice de care dispunem, o muncă pe care cu toții trebuie s-o acceptăm și s-o facem cu toată dragostea.

II

PROFIL, DIMENSIUNI ȘI CONDIȚII DE VIAȚĂ ÎN LOCALITĂȚILE ȚĂRII

Nu aș vrea ca în această scurtă conferință să reiau ideile expuse în legea recentă privitoare la sistematizarea localităților rurale, pe care sînt sigur că dv. le cunoașteți; ci aș vrea să pun problema oarecum altfel, atrăgîndu-vă atenția că a analiza o problemă de actualitate, cum este aceasta — de strictă și urgentă actualitate —, este un lucru destul de dificil; pentru că se aseamănă cu operația pe care ar face-o cineva care ar rupe dintr-un gros volum de literatură, dintr-un roman fluviu, o singură pagină și ar citi-o numai pe aceea. Evident că înțelegerea i-ar fi îngreunată; dacă nu cunoaște începutul, de la prima pagină, și sfîrșitul, pînă la ultima filă, nu înțelege nici pagina pe care a rupt-o din volum! La fel este și cu „actualitatea"! E foarte greu să o înțelegi dacă nu o încadrezi în viziunea mai largă a istoriei și dacă nu o proiectezi întrucîtva și înspre viitor, ceea ce vă rog să-mi îngăduiți a face înaintea dv.

Problema aceasta a restructurărilor administrativ-teritoriale, problema reorganizării localităților, în ceea ce privește profilul, volumul și structura lor, se poate încadra într-una din marile drame ale istoriei omenirii. Evident, n-o să fac aici un istoric al omenirii. N-o să citim romanul fluviu în întregime. Dar măcar o idee de bază trebuie să scoatem în relief; pentru că aceasta, într-adevăr, va putea explica foarte multe din ceea ce se întîmplă în fața ochilor noștri.

De-a lungul aproape a totalității mileniilor care au trecut peste omenire, viața socială a oamenilor a fost dominată de agricultură. Oamenii trăiau în sate. Acolo erau sursele de hrană și acolo meșteșugurile toate. Orașele sînt un fenomen tîrziu. Pînă acum o sută, două sute de ani, în lumea întreagă mase mari de rurali erau dominate și exploatate de o clasă suprapusă, care trăia în orașe. Este așa de vizibil acest fenomen, pe toată istoria omenirii, încît a fost băgat în seamă și teoretizat încă de mult. E citat deseori, ca fiind cel dintîi sociolog înregistrat în istoria doctrinelor, un arab cu numele de Ibn Chaldun, care a trăit în veacul al XIV-lea e.n. Acest arab este cel dintîi care, făcînd o analiză socială a orașului, a arătat că el nu este altceva decît un centru de exploatare a unei vaste arii rurale. Că peste acest loc de așezare a acestui grup restrîns de privilegiați s-au adăugat ulterior și alte rosturi, cum a fost cel de a transforma orașul într-un loc fortificat, în care veneau să se adăpostească, în caz de război, și ruralii; că i s-a adăugat și rostul unui tîrg local, e adevărat. Însă orașul, ca atare, nu trăia din producția lui; prea puținii meșteșugari orășeni care locuiau aici lucrau numai pentru pătura aceasta suprapusă a celor din stratul aristocratic și războinic-militar al exploatatorilor. Țăranii nu aveau ce lua de la oraș: tot ce le era lor necesar își făceau ei înșiși; ei își construiau case, ei își croiau hainele, își țeseau cele de nevoie; pînă și uneltele și le făceau singuri. Orașul era cel mult un mic tîrg unde se mai puteau schimba ceva prisosuri. Numirile de „Tîrgul Jiu", „Tîrgul Neamț" etc., arată că și la noi în țară a fost cam aceeași poveste. Orașele, deci, trăiau numai pe spinarea satului; erau fenomene sociale parazitare, am putea spune, astfel că din acest punct de vedere, conflictul între oraș și sat domină întreaga istorie universală. În anumite împrejurări, orașele se așezau și de-a lungul marilor rețele de circulație, unele internaționale chiar, această clasă aristocrată — boierimea de la noi, de pildă — avînd grijă să organizeze o poliție

a drumurilor, cu puncte de vamă înșirate pe la răscruci, în care preluau impozite pe orice marfă care se transporta, potrivit unui sistem fiscal destul de bine pus la punct. Noi, de pildă, în țara noastră, l-am moștenit, aproape în întregime, așa cum fusese organizat de către tătari. Căci ei sînt cei care au organizat sistemul de drumuri și de vămi de la noi din țară. De la ei ne-a rămas așa-numitul drum al Olacului, de la ei vechiul nostru sistem de vamă.

Dar între acest sistem al unei rețele de orașe, așezate pe drumurile care le legau, și viața satelor, era o ruptură. Absolut toți cercetătorii — călători în special — care au trecut pe la noi prin țară, în veacurile trecute, s-au mirat de faptul că în calea lor nu întîlneau sate; aveau impresia că merg printr-o țară pustie! Ceea ce e și firesc, pentru că satele fugeau de drumurile acestea, care erau străbătute nu numai de străini călători, ci și de armate de invazie, de trupe prădalnice. Deci satele fugeau de orașe pe cît puteau, precum și de drumurile care legau aceste orașe între ele. Lucrurile au continuat — evident, cu tot soiul de forme intermediare și de întîmplări mărunte — să rămînă așa pînă aproape de vremea noastră, cînd s-a întîmplat un fenomen social de o importanță deosebită, și care a fost calificat drept o „revoluție tehnică-științifică". Anume: nașterea industriei. Teoreticienii spun că au fost mai multe asemenea revoluții industriale — unii numără două revoluții, alții numără trei; dar indiferent de cîte vrem să numărăm, faptul este că începînd cu veacul trecut, s-au folosit mașini care au sporit enorm capacitatea de producție a oamenilor. A fost mai întîi prima mare revoluție industrială, care s-a bazat pe motorul cu aburi și pe producția în uzine; a fost mai tîrziu, în vremea noastră, pe care am mai apucat-o mulți din cei de față, epoca trecerii la alte mijloace de exploatare mecanică a forțelor naturii, grație motorului cu explozie și a celui electric. Asistăm acum, în momentul de față la automatizare, la cibernetizare, la trecerea spre energia atomică.

Vă aduceți aminte, poate, că Aristot spunea că nu e cu putință de trăit altfel decît dispunînd de de o masă enormă de sclavi, care să facă muncile cele mai grele de care are nevoie o pătură suprapusă, pentru ca ea să dispună de suficient timp liber ca să se poată ocupa de filozofie, de politică, de știință. Și spunea dînsul că nu există soluție la această problemă, atîta vreme cît suveicile nu vor putea țese singure. Ei bine, sîntem în vremea în care nu numai suveicile, ci toate mașinile lucrează singure. Și lucrează într-un chip surprinzător: cu foarte puțini oameni, reușim să producem mase de bunuri extraordinar de mari. Sînt unii sociologi care au făcut oarecari socoteli, pe linia aceasta a gîndirii lui Aristot. Ei și-au spus: „Ia să transformăm mașinile de care dispunem, calculîndu-le capacitatea de producție, în «sclavi mecanici» și să vedem cam cîți sclavi mecanici revin astăzi pe cap de om, în diverse țări". Rezultatele obținute sînt într-adevăr surprinzătoare. În Europa occidentală, au socotit ei că revin pe cap de muncitor 27 de sclavi mecanici. Asia stă ceva mai prost, fiind mai puțin bine echipată: pare-se că nu are decît doi sclavi mecanici de fiecare muncitor. Mai bine stau însă Statele Unite, care au 387 de sclavi la îndemîna fiecărui muncitor. Or fi juste, nu or fi juste aceste calcule, asta e o altă întrebare. În orice caz, îți dau oarecum o imagine despre ordinea de mărime a capacității extraordinare de a produce a mașinilor moderne.

Aceste întreprinderi, cu enormă capacitate de producție, se aglomerează însă în orașe. Asistăm în consecință la o răsturnare completă a cumpenii dintre viața rurală și viața urbană. De unde, pe vremuri orașul era parazitar și toată producția era făcută de către sate, astăzi situația se descumpănește: agricultura începe să aibă din ce în ce mai puțină importanță, în timp ce producția de bază, masivă,

are loc în orașe, în întreprinderi industriale, urbane. Orașele cresc într-un ritm cu totul surprinzător, ajungînd să cuprindă milioane și milioane de oameni.

Cîteva cifre, fără să facem o statistică prea adîncită, doar în scop ilustrativ: de pildă, s-a socotit că în Franța, în timpul a o sută de ani — cei din urmă — populația urbană era de 7 milioane — astăzi a ajuns la 30 de milioane; Europa întreagă, occidentală, avea 25 de milioane — acum sînt 120 de milioane. Acești oameni care trăiesc în orașe sînt cei care asigură o producție a cărei pondere e deosebit de copleșitoare față de ceea ce produc agricultorii. Veniturile naționale se socotesc astăzi pe temeiul a ceea ce dau orașele, nu pe ceea ce dau satele.

Dar, ce se întîmplă cu satele? Și în sate are loc o revoluție industrială; și acolo se introduce mecanizarea; se procedează și acolo la chimizare, la o mai bună rotație a culturilor. Se fac deci progrese și acolo, dar mult mai slabe decît în industrie; nu atingem în rural cifre atît de impresionante cum sînt cele din industrie. Totuși, progresele tehnice din agricultură sînt suficient de mari pentru ca să se observe, de la un anumit moment dat, că populația agricolă devine superfluă, fiind prea multă față de ceea ce e nevoie ca putere de muncă efectivă.

Sînt iarăși cîțiva sociologi care au făcut și în această privință o socoteală foarte interesantă, arătînd că creșterea producției agricole merge paralel invers cu volumul populației: pe măsură ce descrește populația, crește producția — nu ca o legătură de la cauză la efect, ci datorită mijloacelor moderne de a face agricultură, care fac să nu mai avem nevoie de atîtea brațe de muncă la țară. În schimb, e o nevoie imensă de brațe de muncă la orașe, și atunci iată de ce asistăm la răsturnarea aceasta a cumpenii, la o scurgere a populației de la sate înspre orașe. Această scurgere, care duce la o scădere din ce în ce mai accelerată a populației agricole, a putut și ea să fie socotită, cu oarecare aproximație, dar totuși suficient de bine ca să ne dăm seama că într-adevăr așa se întîmplă, în momentul de față, pe întreaga suprafață a Pămîntului.

Iată, de pildă: numai în perioada aceasta dintre 1950 și 1960 s-a calculat că populația agricolă a scăzut cu 30% în R.F.G., între 20 și 30% în Belgia, Danemarca, Statele Unite, Norvegia; între 10 și 20% în Franța, Irlanda, Anglia. Sau, ca să vă dau o cifră absolută, interesantă pentru noi, pentru că se referă la o cifră pe care o avem și noi de ținut în vedere: începînd din 1957, demografii japonezi constată că în fiecare an, 400 de mii de țărani trec în orașe. „Patru sute de mii" este cifra pe care noi înșine o prevedem în decursul acestui cincinal. Dar în Japonia nu în 5 ani, ci anual patru sute de mii de țărani dezertează din sate și se duc în orașe, pleacă din agricultură și trec în industrie. De ce? În primul rînd, pentru că în rural nu e nevoie de brațele lor de muncă; ei șomează sau semișomează, întrebuințînd doar o mică parte a timpului lor, restul stînd degeaba. Și chiar cei care rămîn au o putere de producție cu mult mai mică decît cea pe care o au orășenii, industrialii; astfel că veniturile agricultorilor sînt cu mult mai mici decît cele pe care le au muncitorii industriali. În genere, s-a socotit că venitul unui muncitor agricol reprezintă cam 40% din venitul pe care îl are un muncitor industrial. În asemenea condiții, este evident de ce asistăm la această strămutare masivă de populație, de la sate la orașe, proces social care îngrijorează pe foarte mulți oameni. A ieșit de curînd de sub tipar o lucrare a unui sociolog francez, Henri Mendras, care își intitulează cartea *Sfîrșitul țărănimii*. Dispar țăranii! — spune acest cercetător al situațiilor din Franța, o țară care este totuși încă foarte agricolă, care mai are încă aproape 40 și ceva la sută, din populația ei activă, țărani. Și totuși, și acolo ei se plîng de „moartea" țăranilor! Într-adevăr, să știți că în gazetele franțuzești nu sînt

rare anunțurile la mica publicitate despre cîte un „sat de vînzare", sat deci în care nu mai există nici un om, toți fiind plecați la oraș. Cine vrea să-l cumpere, îl poate obține la preț ieftin — și asta în Franța, repet. Cu atît mai mult în alte țări, mai puternic industrializate. În Anglia, doar 4,5%, maximum 5% din populația activă mai este prinsă în agricultură; cu alte cuvinte, aproape că a dispărut. Se poate spune: bine, dar Anglia nu este o țară agricolă; Anglia este o țară care trebuie să importe jumătate din tot ceea ce consumă.

Să trecem atunci la altă țară; să trecem de pildă la S.U.A., mare exportatoare de cereale. Acolo, muncitori agricoli sînt 10%.

Evident că în ceea ce ne privește sîntem departe de a fi ajuns la stadiul acesta. Au scăzut și la noi ruralii de la 75%, cîți erau, înainte de război, apropiindu-ne de o cifră care stă cam pe la mijloc, în jurul lui 50%. Doar atîți mai sînt țărani încă la noi.

Fapt este că această problemă, a unei descumpăniri, a unei treceri a puterii de viață, de creație, de la sat la oraș, este generală, pe toată suprafața Pămîntului, constituind deci o problemă mondială.

Care sînt soluțiile propuse în diverse state, aflate în diverse faze istorice, ca să facă față acestei probleme? În linii mari, două soluții au fost adoptate. Una, este cea a țărilor nordice, care au crezut că trebuie luate măsuri drastice de restructurare a zonei rurale, pentru a face față acestor schimbări ale vieții agricole: anume, să se treacă la desființarea pur și simplu a satelor. Dacă te plimbi prin toată Anglia, prin toată Suedia, prin toată Norvegia, prin toată Danemarca, nu vezi sat. Comuna rurală nu există. E un fenomen social care ține de istoria acestor țări; satele compacte au dispărut și au fost înlocuite cu ferme izolate, destul de mari, destul de bine echipate, industrializate la maximum, dînd un randament deosebit de bun.

Americanii nu au avut de rezolvat asemenea probleme, pentru că ei, de la începutul istoriei lor, nu au avut sate; coloniștii sosiți din Europa, s-au instalat direct în forma aceasta a fermelor, și deci pentru ei problema a fost foarte simplu de rezolvat.

Dar nu toate țările au putut să procedeze în felul acesta, în special acele țări în care agricultura deținea încă o mare pondere în viața economică și care aveau o țărănime care, de asemenea, era copleșitoare numeric. Și atunci, s-au căznit oamenii să găsească o soluție și în asemenea situații. De data aceasta, sînt două mari reforme agrare care au fost făcute în vederea soluționării unei astfel de probleme, amîndouă fiind socotite a fi cele două principale reforme agrare din lume. Amîndouă au fost făcute în Rusia. Prima a fost cea preconizată de către Stolîpin, după revoluția din 1905. Speriat de primejdia pe care o reprezenta țărănimea, care se răscula, Stolîpin s-a gîndit că ar fi bine să spargă satele, nu în scopul unei transformări a agriculturii rusești în ferme de stil nordic, sau de stil american, ci pur și simplu ca măsură de precauție socială. Să spargă deci satele, care la vremea aceea erau încă organizate în formele colective, ale „mirului", și să le înlocuiască prin pîlcuri mici de „crînguri", așa-numitele „hutore", în care să se întărească o categorie de chiaburi, adică de țărani individuali foarte bine înstăriți, meniți să servească drept „clasă tampon" între masa țăranilor lipsiți de pămînt și burghezo-moșierime. Aceasta este operația pe care au încercat-o rușii, la vremea aceea, începînd din 1910, operație sistematic făcută, de mare amploare, pe o scară gigantică, întrebuințînd și tehnicieni din țările nordice, adică specialiști ai organizării fermelor individuale, printre care vestitul, marele specialist Koeffod, pe care l-a adus și Garoflid la noi în țară, cam în scopuri asemănătoare. Koeffod a fost într-adevăr și la noi în țară, vreo cîțiva ani, și a și scris despre problemele noastre agrare.

Această primă reformă a eșuat. A doua, cu caracter revoluționar, efectuată în anii puterii sovie-

tice, a dat cu totul altă soluție problemei, și anume, soluția colectivizării, a organizării pe bază de colhozuri și de sovhozuri, adică mergînd nu spre soluția spargerii satului în ferme individuale, ci dimpotrivă, a adunării lor; însă în chip chibzuit, în așa fel, încît să se poată asigura, încetul cu încetul, o industrializare a agriculturii și o ridicare a standardului de viață a satului pînă la nivelul orășenesc, pînă la crearea așa-numitelor agroorașe.

Care a fost situația la noi în țară și care este în momentul de față? Ca să înțelegeți mai bine, ar trebui să o pornim ceva mai de demult, și anume, de la reformele care au avut loc la noi în veacul al XIX-lea, la început încercate prin Regulamentul Organic, dar definitivate prin marea reformă operată prin legea rurală a lui Cuza din 1864. Atunci s-a încercat, de fapt, să se dea o soluție unei alte probleme decît celei care ne preocupă în momentul de față. S-a încercat să se lichideze relațiile iobăgești dintre clasa boierească și cea țărănească, printr-o formulă tranzacțională potrivit căreia satele au fost împărțite în trei părți, două părți dîndu-se țăranilor în plină proprietate, o treime rămînînd boierului, de asemenea în plină proprietate. Operația aceasta de „tiersaj", cum i se spune, a dat însă rezultate foarte neplăcute din punctul de vedere al sistematizării satelor, al structurii lor, pentru că această spargere în două treimi și o treime s-a făcut mecanic, despărțindu-se pămîntul țăranilor de pămîntul boierilor printr-o simplă linie trasă inginerește, fără nici un fel de calcul economic, ci pur și simplu printr-o linie dreaptă trasă în așa fel, încît să-i rupă pe țărani de drumurile de acces către islaz, către adăpătoarea vitelor. Asta pentru simplul motiv ca țăranii să fie obligați a intra la tocmeală agricolă cu boierii respectivi și să accepte condițiile de muncă, foarte grele, care au fost calificate de către Dobrogeanu-Gherea ca avînd un caracter neoiobag, ca fiind un fel de o nouă iobăgie, reînviată sub o formă inedită. Mai tîrziu, abia după primul război mondial, reforma

agrară de la noi a început să aibă un caracter mai modern, adică să încerce să rezolve problemele de care vă spuneam. Începea de pe atunci să se simtă surplusul de populație agricolă. Teoreticienii vorbeau de o saturație demografică a satelor, și clasa noastră burghezo-moșierească încerca să rezolve aceeași problemă pe care o încercase și Stolîpin. Garoflid, cel care efectiv a făcut legea, avea aceeași poziție doctrinară și același scop de a crea o clasă-tampon între masa țărănească și oraș, pentru anumite socoteli, ușor de înțeles. În anumite regiuni s-a încercat să se facă și colonizări. Au fost chiar agronomi care au pledat și pentru soluția fermelor — Ciulei, de pildă, care a făcut calcule, foarte interesante de altfel, dar care nu au dat nici un fel de rezultat, nefiind luate în seamă propunerile acestea de a se trece la o soluție de gen nordic, scandinav sau american. S-a rămas tot la soluția satului, fără însă să i se dea o suficientă atenție.

În momentul de față, problema a ajuns coaptă; nu se mai putea amîna soluționarea ei și nici nu era desigur posibil să ne gîndim la o soluție de gen suedez sau norvegian.

Avem o altă soluție: cea a cooperativizării agriculturii. Deci satul, în actuala noastră etapă, este socotit un fenomen social încă necesar, pe care trebuie să-l considerăm ca atare.

Însă se pune problema: cum anume trebuie să fie organizat acest sat în condițiile tehnicii agricole moderne și ale cooperativizării? Problema e foarte grea, pentru că ceea ce am moștenit noi în materie de sate nu este o moștenire cu care să ne putem lăuda și nici de care să ne putem bucura.

Satele noastre au crescut spontan și în condițiile grele pe care, pe scurt, le-am arătat, am avut sate care au fost locuite de iobagi, de clăcași ai boierilor. Aceștia au avut dorința să strîngă satul, să-l aglomereze, ca să-l aibă drept colonie de muncă oricînd la dispoziție. La această dorință a boierilor, de „aducere la linie" a satelor, țăranii s-au opus

din răsputeri şi întreg veacul trecut este plin de străduinţa ţăranilor de a fugi „în diasporă", cum se spune, cît mai departe de vatra satului, în ciuda luptei inverse a boierilor de a-i aduce, dimpotrivă, cu sila, în vatra satului, acolo unde erau biserica şi primăria. Boierii însă n-au reuşit, astfel că încă mai ne aflăm în faţa acestei situaţii, a unor pîlcuri de cătune mititele, ascunse departe de vatra satului. Povestesc ţăranii bătrîni cum căutau din răsputeri să fugă din preajma conacului boieresc, să meargă cît mai departe, să se ascundă printr-o poiană de pădure, printr-o vale mai întunecoasă, eventual, ca să nu aibă nici dijmă de dat, nici de făcut faţă ruşfeturilor care le cădeau pe cap. Dar rezultatul este că avem astăzi o masă de sate minuscule, cu care e greu să facem ceva.

Au existat însă şi sate răzăşeşti, adică sate care nu aveau boieri locali şi deci nu erau silite de către un stăpîn să se aşeze într-o vatră stabilă. Dar şi pe aceştia îi izgonea fiscul care, şi el, cu greu răzbea cu adunarea impozitelor de la casele acestea, răspîndite pe mari suprafeţe de pămînt, ascunse.

Noi am avut o bună bucată de vreme Oltenia sub administraţia austriacă. Sînt foarte interesante rapoartele din acea vreme. Se plîng fiscalii austrieci că nu pot încasa impozitele pentru că îşi pierd vremea alergînd prin păduri, să descopere pe contribuabili. Cereau deci intervenţia masivă a autorităţilor, ca să-i aducă pe aceşti fugari înapoi, la locurile lor, sub pedepse foarte grele. Dar nici ei n-au reuşit să facă mare ispravă; îi aduceau pentru cîtăva vreme, dar ei curînd plecau, se răspîndeau din nou ca potîrnichile, de frica boierului local şi, în tot cazul, de frica fiscului. Şi mai era încă ceva. Satele acestea răzăşeşti, libere, erau stăpîne pe pămîntul lor, care era devălmaş al tuturor. Oricine dintre membrii cetei devălmaşe putea să folosească pămîntul obştii, „după putere şi nevoi", fără limită. Şi atunci, cum erau ei în special crescători de vite, preferau să-şi clădească locuinţa mai departe, spre islaz, ca să-şi scoată mai uşor vitele la păscut, de-a

dreptul în preajma casei. Asistăm deci şi în toate satele acestea răzăşeşti la o dispersare a caselor, departe unele de altele, legate nu prin drumuri, ci prin simple pîrtii de picior — ceea ce e explicabil prin condiţiile economice în care au trăit. Rezultatul este că şi în regiunile acestea răzăşeşti avem sate mititele. Cei care aţi citit Legea, aţi băgat de seamă că se spune acolo că sînt aproape o mie de sate care au mai puţin de o sută de locuitori. Asta în cifre mari. Însă socotindu-le la bani mărunţi, sînt sate care au 10—20 de locuitori. Şi sînt aşa de ascunse, încît cu greu le găseşti.

Îmi aduc aminte că am lucrat într-un sat din Muscel, un sat foarte interesant de altfel — Poenărei —, şi povesteau oamenii, cu multă mîndrie, că în timpul ocupaţiei nemţeşti din 1916, timp de şase luni de zile, nemţii n-au reuşit să afle că există satul acesta Poenărei, atît de bine era ascuns între dealuri şi între livezi. Au descoperit existenţa lui pentru că au băgat de seamă într-o seară o vacă întorcîndu-se acasă şi au văzut că o ia prin pădure şi se tot duce. S-au luat după ea şi au găsit satul.

Sau, să vă dau exemplul unui alt sat, de pildă, al satului Meria din Hunedoara, în care nu poţi ajunge decît pe jos sau călare, pentru că drum nu există. Sînt multe sate în Munţii Apuseni, de pildă, care sînt aşa de departe de biserică, încît nu-şi pot aduce morţii în progradia bisericii la cimitirul din sat, ci şi-i îngroapă în curtea casei; sînt acolo mici cimitire, pe grupe familiale de cîte 5—6 morminte. Şi-i îngroapă fără popă, pentru că nu are cum veni popa pînă la ei, fiind prea departe. Şi atunci, o dată pe an, de joia morţilor, toate satele acestea (dacă le poţi numi aşa, sate fără vatră, fără punct de aglomerare) au obiceiul să ia un pumn de ţărînă din morminte, vin cu acest pămînt pînă la biserică şi popa face o slujbă generală, colectivă, pentru toţi morţii de peste an, din toată zona.

Asta e situaţia pe care am moştenit-o. Avem desigur şi sate mari, dar nu chiar aşa cum le-am dori,

pentru că masa mare — peste 70% din satele noastre — este sub 1 000 de locuitori.

Şi atunci, se pune întrebarea, ce facem? Nu mai este vorba să construim o colonie de muncitori ca să-i avem la îndemînă. Nu se mai pune nici problema de a uşura încasarea impozitelor fiscale. Nu acestea sînt consideraţiile pe care astăzi le avem în vedere, ci altele. Anume, trebuie să dotăm aceste sate la nivelul tehnicii moderne. Oamenii înşişi, ţăranii, au început să simtă nevoia de a avea în casă electricitate, de a avea aragaz, de a avea la îndemînă un dispensar, de a avea un magazin alimentar. Dorinţa aceasta este extrem de mare; surprinzător de mare uneori. Am văzut sate care nu erau încă electrificate, dar în care ţăranii îşi şi cumpăraseră televizoare! Ca să fie! O să vină şi la ei electrificarea, şi atunci televizorul să fie gata pregătit. Plus că în ziua de astăzi fata nu se mai căsătoreşte avînd zestre pămînt, ci televizor, radio, frigider, „recamier" neapărat (care trebuie să figureze în rîndul întîi — recamier de 3 000, de 5 000, de 7 000 etc. Spune omul: „am fată de 7 000"; asta se chiamă că are recamier de 7000). Şi e firesc să fie aşa. Au dreptul oamenii să beneficieze de toate aceste avantaje ale lumii moderne. Dar cum? Cum poţi să electrifici satul Meria, de care vă vorbeam adineauri? Sau pîlcurile mititele, răspîndite la zeci de kilometri de orice fel de drum, în vîrf de munte sau în fund de văgăună? E posibil? Ca să faci o dotare edilitară a satelor, trebuie să le ai la un anumit volum; altfel nu rentează. Nu poţi să faci în Munţii Apuseni, de pildă, sate cum trebuie, cu trotuare, cu electricitate pe stradă, cu apă potabilă, cu canalizare, cu şcoală, cu tot ce trebuie. Nu se poate, este exclus. Acolo mai exista încă pînă mai deunăzi zone de „analfabetism legal," adică zone din care copilul nu era obligat să vină la şcoală, pentru că stătea prea departe de şcoală, peste prea mulţi kilometri. Şi atunci ce facem?

Ce trebuie făcut, ne este indicat chiar de către ţărani. Se observă, în momentul de faţă, o mişcare

spontană de părăsire a acestor crînguri, a acestor mici pîlcuri de case, de aşezări gospodăreşti, în favoarea satului central. Tinerii refuză cu îndîrjire să locuiască în continuare în satele acestea părăsite şi se mută în satul de vatră, în satul cel mare. Chiar şi cei bătrîni sînt deseori dornici să părăsească casa cea veche, să o dărîme şi să o reconstruiască mai la centru. Şi asta este o indicaţie. Asistăm la un proces de aglomerare a satelor, care stă în firea lucrurilor. Chiar dacă am voi să-l oprim, nu putem — cel mult putem să ne amestecăm greşit în mersul lui şi să facem construcţii în grupuri de sate mititele, care pier de la sine. Se şi spune, de altfel, că s-au făcut asemenea greşeli de investiţii costisitoare, care au trebuit să fie părăsite, pentru că au părăsit oamenii, pur şi simplu, locul unde se făcuseră acele investiţii. E un fenomen general pe toată ţara aceasta dispariţie lentă, înceată a micilor sate fărîmiţate, prăfuite, în favoarea locurilor mai aglomerate. Însă această tendinţă spontană a ţăranilor poate fi ajutată, anume, prin organizarea unor comune mari şi puternice. Aici e o problemă foarte greu de rezolvat.

Ştiţi, comuna la noi în ţară, nu are tradiţie. Comuna a fost înfiinţată abia în 1864 de către Cuza, şi intenţia pe care a avut-o legiuitorul la acea vreme a fost să strîngă laolaltă, sub o singură administraţie, un număr suficient de mare de oameni, ca să ajungă la un anume cuantum de impozit. Comuna s-a înfiinţat adică pe motive pur fiscale, declarate ca atare, pe criterii legale: Strîngi atîtea sate cît pot garanta intrarea unei anumite cote de impozite. Aşa s-a născut comuna rurală la noi în ţară, înlocuind vechile organizaţii săteşti. Nu acesta este — repet — criteriul pe care îl avem noi în momentul de faţă în vedere. Noi vrem să creăm o comună pentru ca să o putem dota cu tot ceea ce îi trebuie, adică cu toată echiparea edilitară cuvenită unui centru civic.

Ce se numeşte un „centru civic"? E vorba să aduni laolaltă toate instituţiile de care are nevoie

un sat. Ideea aceasta a centrului civic e o idee excelentă și îmi permit să spun că pentru prima oară la noi în țară a fost elaborată de către școala de sociologie românească a profesorului Gusti. Dînsul este cel care a făcut primele proiecte de centru civic, idee care astăzi este oficial admisă. Acolo, trebuie să ai primăria, acolo trebuie să ai dispensarul, acolo cooperativa, acolo școala, acolo baia populară, acolo căminul, acolo tot ceea ce poate să servească masa întreagă a populației, toate strînse la un loc, în așa fel încît oamenii să poată beneficia ușor de ele. În plus, în restul comunei toate celelalte de care am vorbit; trotuare, electrificare, apă potabilă etc. etc.

Dacă se face un asemenea centru civic într-un sat, atunci nu e nevoie să mai întreprinzi altă acțiune. De la sine oamenii se vor aduna în jurul acestui centru civic. Nu este cazul să punem — cum se făcea pe vremuri — gonaci pe urma fugarilor din sat, ca să-i aducem cu sila. Nu mai trebuie să trimitem potere ca să dea foc caselor aflate prea departe de vatra satului. Ii putem lăsa în pace, pentru că vor veni de la sine. Este însă de știut că va fi un proces care o să țină 10 ani, 15 ani, poate 20 de ani! N-are importanță, căci ce-nseamnă 20 de ani în viața omenirii? Încetul cu încetul, de la sine, acest fenomen de aglomerare va opera. Evident, este însă importantă problema de a ști unde să alegi centrul civic, unde să-l faci, care e cel mai potrivit loc, cu cele mai multe șanse să satisfacă nevoile populației, ca ea să se adune într-adevăr în acel centru? E o problemă foarte grea, mult mai grea decît aceea a împărțirii țării pe județe, pentru că aceea este relativ arbitrară — poți să tragi linia și mai la dreapta, poți s-o tragi și mai la stînga, poți să faci 35 de județe, poți să faci 40 de județe; dacă am greșit-o, o reparăm. Dar la alegerea comunelor este ceva mai greu, pentru că aici nu e nimic arbitrar, aici trebuie să te potrivești exact pe ritmul vieții, pentru că dacă ai greșit-o, nu se mai declanșează acest fenomen de aglomerare spontană

a populației; și dacă ai greșit-o, nu mai poți ușor s-o repari, pentru că ai băgat bani și muncă în centrul greșit ales. E o problemă foarte delicată, desigur, la soluționarea căreia nu trebuie să se grăbească nimeni și pentru care ai nevoie de multe informații luate la fața locului, prin mijloacele moderne ale investigării sociologice, inclusiv cele ale sondării de opinie publică, încă nefăcute în mod serios și sistematic la noi, dar care se vor face, căci sînt absolut necesare.

În felul acesta, dacă e vorba să facem comune mari, bine dotate, se pune problema cît de mari să le facem? Pentru că procesul acesta de scădere a populației rurale va continua, și nu-l putem opri. Este în firea lucrurilor: pe măsură ce ne industrializăm, va scădea populația satelor. Deci volumul comunelor trebuie să fie calculat cu o deosebită grijă, pe baza unor experiențe multiple, foarte diverse; pentru că sînt unele sate care, neavînd șanse de durată, vor trebui reduse, altele chiar desființate. Sînt, pe de altă parte, unele sate în jurul marilor centre industriale, care vor trebui socotite de aici înainte nu ca sate agricole, ci ca aparținînd unui tip de fenomen social, nou apărut în lume — acel al satelor care nu sînt agricole, ci localități-dormitor, adică sate în care locuiesc salariați din întreprinderile și instituțiile urbane. Aceștia, seara vin și dorm acasă, iar dimineața merg de muncesc în oraș. Deci vom avea o serie de comune cu acest caracter: nu sînt urbane, sînt rurale; dar nu sînt agricole, și pentru care, poate că ați aflat, sociologii au găsit numele, nici de rural nici de urban, ci de „rurban". Cam ciudat termenul, dar spune ceea ce vrea să spună. Adică este vorba de această formație socială în care comune rurale există, fără sau cu prea puțină populație agricolă. Acolo se așază, în afară de muncitorii care fac naveta și pensionarii care fug de oraș și își întemeiează gospodării în zonele acestea, mai apropiate de oraș, dar la țară totuși, în contact direct cu natura. Calculul volumului viitor al acestor sate este deci de făcut diferențiat. Tre-

buie calculat deosebit satul agricol de satul-dormitor rurbanizat. Şi apoi, în toate satele noastre, ca în orice sat din lume, se pune problema — poate cam dur numită — a „şomajului sezonier". Agricultura se face din primăvară pînă-n toamnă; dar iarna ce fac oamenii? Stau sau fac mici treburi prin gospodărie. E aici o putere de muncă enormă, care se pierde. Atunci, soluţia este — şi o prevedem şi noi — de a se crea în aceste sate mici industrii, strict necesare, de prelucrare a materiilor prime agricole. Uneori ţi-e necaz că nu există încă această împănare a vieţii noastre rurale cu asemenea industrii. Dar problema s-a pus în timpul din urmă şi va trebui să i se dea din ce în ce mai multă atenţie. Însă în cazul acesta, se schimbă problema, pentru că calculul de forţe de muncă active, necesare în agricultură, nu se va face numai de către inginerii agronomi, care pot spune precis de cîte braţe de muncă este nevoie ca să se poată face exploatarea raţională a unei anumite suprafeţe de pămînt, căci se pune şi problema aceasta a muncii necesare în industria locală, alimentară. Deci problemele de volum al populaţiei sînt dificile şi urmează ca studii foarte atente să le considere.

Mai este încă o problemă: populaţia aceasta a satelor a fost cîndva structural foarte echilibrată; adică erau bătrînii, erau maturii, erau tinerii, erau copiii; erau femeile şi bărbaţii, toţi în proporţiile normale ale oricărei populaţii statornice. Dar în vremurile noastre, cînd există un puternic exod rural, o strămutare a populaţiei active de la sat la oraş, cine pleacă? Pleacă bărbaţii, ceea ce face ca populaţia noastră sătească, în momentul de faţă, să fie predominant feminină. E o problemă.

Şi cine mai pleacă? Tinerii. Şi atunci, populaţia noastră rurală este compusă din bătrîni şi din femei. Lipsesc bărbaţii, lipseşte tineretul. Problemă foarte gravă, căreia trebuie să i se găsească o soluţie. În „Contemporanul" am citit un reportaj făcut dintr-o regiune din U.R.S.S. în care şi locuitorii de aci se izbesc de aceste probleme. E o chestiune deci şi aceasta, ridicată de dezechilibrarea structurală demografică a populaţiei, care nu se poate nici ea rezolva decît printr-un profil social-economic al satului, printr-o dotare a satului cu tot ce poate să facă uşoară şederea unui om de o calificare tehnică şi profesională superioară.

Deci, în momentul de faţă ne aflăm la această răscruce a istoriei mondiale în care sîntem şi noi prinşi, adică în marele proces istoric care face ca toată cumpăna vieţii să apese asupra oraşului şi a industriei, în pofida vieţii agricole. Acestei probleme, trebuie să-i găsim o soluţie. În cele expuse am încercat să arăt cam care sînt problemele la care trebuie să facem faţă. Dar evident, soluţiile nu pot să iasă dintr-un singur cap, oricît de deştept ar fi; soluţiile ies din experienţa colectivă a naţiei întregi şi din contribuţia fiecărui specialist, a fiecărui tehnician stăpîn pe meseria lui, în aşa fel, încît concretizarea planurilor care sînt prevăzute în proiectele noastre de stat să fie realizate în condiţii optime.

III

SISTEMUL DE COMPLEXE MIXTE URBAN—RURALE

Înainte de a începe expunerea problemei acesteia, a ariilor complexe urban-rurale, aş vrea să reamintesc că în capitolul anterior am încercat să expun cîteva probleme de actualitate, referindu-mă la istoricul lor. De data aceasta, voi face dimpotrivă, va trebui să expun problema într-o perspectivă de viitor. Este o altă idee, nouă faţă de ceea ce am spus rîndul trecut, totuşi în continuarea aceleia.

Arătasem că în momentul de faţă ne aflăm noi, ca şi omenirea întreagă, la un punct în care asistăm la o răsturnare a unei cumpene de forţe între oraşe şi sate, şi arătam că ceea ce caracterizează epoca noastră este faptul că întreaga pondere economică stă în industrie, şi s-a mutat la oraş, pe cînd satul începe să piardă din importanţa lui. Din punct de vedere demografic, în orice caz, populaţia agricolă scade, iar oraşele cresc.

De la această idee, să pornim mai departe şi să arătăm în ce consistă această creştere a oraşelor. Prin faptul că în ele se mută toată puterea industrială a ţării, majoritatea veniturilor naţionale sînt date de data aceasta de către oraşele industriale şi nu de către sate. Oraşele acestea cresc, cresc vertiginos, ajungînd la dimensiuni fantastice. De sute de mii, n-ar fi încă nimic; dar de milioane şi de peste zece milioane. Şi, mai mult decît atîta, aceste oraşe, centre industriale puternice, sînt în acelaşi timp şi centre culturale şi administrative care influenţează zona lor rurală. Şi o influenţează în diverse chipuri.

Mai întîi, vechea limită o oraşelor se sparge şi

oraşele se întind, fie tentacular pe linii radiale de drumuri, ca o caracatiţă care s-ar aşeza peste viaţa rurală, fie acoperind arii întregi, formînd ceea ce numesc sociologii o „nebuloasă urbană".

Mai mult decît atîta, în mersul lor de înaintare peste lumea rurală agricolă, oraşele întîlnesc în cale sate pe care le înghit şi le digerează. Fenomen pe care-l putem constata şi în oraşul Bucureşti, foarte clar. Şi oraşul Bucureşti a înghiţit nenumărate asemenea sate, în dezvoltarea sa; uneori, oraşul în creşterea sa atinge chiar anumite alte oraşe care existau mai dinainte şi astfel se unesc două centre urbane: cel mare, de la care a plecat mişcarea de expansiune, şi cel mic întîlnit în cale. E fenomenul aşa-numit de „conurbaţie".

Încetul cu încetul, această zonă urbană tot întinzîndu-se şi formînd o nebuloasă urbană, cu aşezări preorăşeneşti, se ajunge la momentul în care se poate vorbi chiar de existenţa unei „arii metropolitane", în care oraşul central creşte pînă la dimensiuni atît de mari, încît începe a purta numele de „megalopolis", adică de oraş uriaş, după expresia pe care o întrebuinţează sociologul Guttman. Această zonă se diferenţiază de restul zonei rurale propriu-zise; ea nu mai este nici urbană, dar nici complet rurală.

Şi vă spuneam că pentru a caracteriza această zonă urbană, aria care înconjură oraşul, s-a găsit termenul de zonă rurbanizată — un cuvînt fabricat, în care intră şi ideea de rural şi cea de urban.

La noi în ţară, în momentul de faţă, putem începe a vedea cum se declanşează această mişcare. Să-mi daţi voie să mă refer, în primul rînd, la situaţia pe care ne-o arată legea din 16 februarie 1968, de sistematizare teritorial-administrativă a ţării, pe care desigur că o cunoaşteţi cu toţii, dar pe care o vom analiza dintr-un punct de vedere altul decît cel din expunerea de motive.

Avem în momentul de faţă 39 de judeţe, care au fost astfel socotite încît să formeze ceea ce vom numi de îndată „arii complexe urban-rurale".

Aceste județe au în medie circa 6100 km², cam vreo 450000 de locuitori, adică o jumătate de milion de locuitori socotindu-i unul peste altul; și fiecare din aceste județe cuprinde diferite orașe, într-un număr variind de la județ la județ. Unele sînt cu două, altele sînt cu opt orașe. În plus, sînt 30 de municipii, orașe socotite mai importante, plus capitala, București, care intră într-adevăr în categoria marilor orașe, a celor gigante. Aproape că putem spune că orașul București este un „megalopolis". Dar sînt și alte orașe în țară care rivalizează cu orașul-capitală; adică sînt pe cale, și ele, de a deveni imense gigante urbane, precum este, de pildă, orașul Galați. Orașul Galați, datorită industriilor metalurgice care se creează acolo, va ajunge a fi un oraș de o importanță cu totul deosebită. Se construiește din nou întreg acel oraș pe o schemă cu totul alta decît cea a orașelor vechi. Așa că avem de-a face aici cu un viitor rival al orașului București.

Dar sînt și alte zone în care fenomenul acesta de cuprindere a unei arii rurale mai mari, preorășenești, se evidențiază. Ați băgat de seamă, de pildă, în harta administrativă actuală a țării zona Petroșenilor, care are patru orașe aproape conurbate. Poți adică să treci dintr-unul în altul fără să-ți dai seama că ai trecut dintr-un oraș în altul. Și mai este o zonă, de cu totul alt caracter: este zona turistică și balneară a litoralului, unde, de asemenea, sînt patru orașe conurbate, legate între ele.

Sînt însă alte orașe care sînt departe de stadiul acestora, orașe încă în forma lor veche, de mici centre, fără mare capacitate de creare a unei nebuloase urbane în jurul lor, dar cărora li s-a acordat o atenție cu totul deosebită, pentru ca să fie și ele ridicate la nivelul celorlalte, precum, de pildă, orașul Vaslui, de-abia pe cale de a se forma ca oraș modern, avînd încă multe dificultăți urbanistice: lipsă de apă în primul rînd, lipsă de capacitate industrială. Dar și acesta va porni desigur pe aceeași cale a dezvoltării și a creării în jurul lui a unui spațiu urban.

Mai este și Covasna, care, de asemenea, are mai mult un caracter climatic și balnear, dar care și el va deveni un centru capabil să influențeze aria lui urbană.

Deci, dacă nu toate orașele noastre au ajuns la această situație de a crea în jurul lor o arie preorășenească rurbanizată, este clar că acesta va fi viitorul tuturor orașelor noastre. Este de altfel un fenomen mondial. Așa se întîmplă peste tot și așa se va întîmpla și la noi, pe măsură ce procesul de industrializare se va desfășura și planurile de echipare industrială, pe care le facem, se vor realiza.

Atunci se pune problema: orașul acesta mare, care se întinde, se tot întinde într-una, unde se va opri? Vom ajunge oare în situația care există în anumite țări occidentale, care au pornit pe calea industrializării cu mulți ani înaintea noastră, cum este, de pildă, marea conurbație din America, care se întinde din Washinghton pînă la Boston, pe o lungime tot atît de mare cît este Italia întreagă? Sau vom ajunge la nivelul conurbației europene de pe ambele maluri ale rîului Rin, care de asemenea are o întindere fantastică?

Ei bine, dimensiunile țării noastre sînt de asemenea natură, încît nu vom avea posibilitatea să întindem aceste orașe pe asemenea mari suprafețe de teren. Însă, totuși, problema se pune: pînă unde se pot întinde aceste orașe? Pentru că orașele deși au o mare capacitate industrială, sînt totuși incapabile să se hrănească. Ele au deci nevoie de o arie agricolă destul de mare ca, într-adevăr, să poată să asigure hrana populației imense care se înghesuie în orașe.

Ar fi deci de judecat cum se întîmplă procesul acesta de echilibrare între zona urbană propriu-zisă, industrializată, și zona agricolă, zona urbană producînd ceea ce poate da industria și zona cealaltă, rurală, dînd cerealele, și legumele, și toate produsele alimentare de care orășenii au nevoie.

Pentru a înţelege mai bine acest lucru, să reluăm problema şi să arătăm care sînt fazele teritoriale ale acestui proces treptat de cucerire a spaţiilor rurale de către oraş şi ale criteriilor de precizare a limitei de unde oraşele încetează să aibă influenţă.

E vorba, în primul rînd, de faptul că oraşul ca atare creează în jurul lui o zonă aşa-numită „preorăşenească" şi alta „periurbană". Iată despre ce este vorba:

Oraşul are nevoie în jurul lui de o zonă preorăşenească, în sensul că înghesuite fiind casele în centrul oraşului, o bună parte din populaţie nu mai încape să locuiască în oraş, ci se mută într-o serie de localităţi din preajma oraşului. Se mută numai cu domiciliul, căci locul de muncă continuă să-l aibă tot în oraş. Oraşul se înconjoară deci cu o serie întreagă de localităţi aşa-numite „localităţi-dormitor", cum le-a numit Geddes, primul lor cercetător.

Iată o problemă deosebit de greu de rezolvat în practică: în ce măsură trebuiesc create aceste localităţi-dormitor? În ce măsură aceste localităţi mai rămîn rurale şi în ce măsură devin ele urbane? Sau într-adevăr pentru ele nu trebuie să păstrăm termenul mixt de localităţi „rurbane"?

Problema ni se pune şi nouă, iar legea de care v-am vorbit prevede această problemă în mod clar. Daţi-mi voie să vă citesc un pasaj din expunerea de motive a legii: „O atenţie particulară se va da localităţilor rurale din zonele preorăşeneşti care constituie locul de reşedinţă al unui număr important de salariaţi necesari activităţii economice din centrele muncitoreşti învecinate. Aceste localităţi vor trebui să dispună de căile de comunicaţie necesare şi de mijloacele de transport rapide, precum şi de dotări comerciale, social-culturale şi edilitare, încît salariaţii care vin la lucru în oraşe, de pe o zonă de circa 30—40 de kilometri, să se bucure de condiţii corespunzătoare de trai în comunele în care locuiesc".

Să analizăm această problemă mai în amănunţime.

Ca să poată veni oamenii, în chip de navetişti care pleacă zilnic de la sat la oraş, este fără îndoială necesar să existe mijloace de transport. Pînă cînd nu existau şosele moderne, macadamizate, pînă cînd nu existau mijloace de transport rapide, cum sînt autobuzele, trenurile, ba chiar metrourile, problema supraaglomerării urbane nu putea fi rezolvată în chipul acesta, al localităţilor-dormitor.

Deci, ca să creezi o zonă de localităţi-dormitor, trebuie să investeşti foarte mulţi bani, să construieşti drumuri şi să organizezi mijloace de transport. Urbaniştii şi sociologii au deci de rezolvat o problemă, pentru fiecare oraş în parte şi pentru fiecare zonă preorăşenească în parte, făcînd socoteala următoare: ce e mai economic, mai eficient? Să construieşti noi cartiere în oraş, cum le avem şi noi în Bucureşti, de pildă cartierul Drumul Sării, Balta Albă şi toate celelalte, sau e mai ieftin şi mai eficient să construieşti aceste localităţi-dormitor, cu întregul lor sistem de transport?

Sînt două socoteli care trebuie făcute deosebit şi care nu sînt uşoare. Nu e vorba numai de banii pe care-i investeşti în construirea de drumuri, de o parte, sau în construirea de cartiere noi, de altă parte. Este vorba de a socoti şi efortul pe care-l fac oamenii, fiind obligaţi zilnic să facă lungi drumuri, mergînd pînă la 30 şi 40 de kilometri şi deci de pierderea pe care o ai în eficienţa muncii lor în întreprinderea unde lucrează, prin faptul că ei vin la muncă gata obosiţi de drum.

Este o problemă care se judecă, hotărîndu-se, pentru fiecare caz în parte, în favoarea soluţiei care se potriveşte a fi optimă.

Dacă însă ai hotărît că se poate adopta soluţia organizării localităţilor-dormitor, atunci trebuie să-ţi pui şi problema ca acestor localităţi-dormitor să le dai nivelul de viaţă urbană. Pentru că oamenii care lucrează în oraş sînt urbani, măcar că locuiesc la sat. De aceea, legea prevede — cum aţi văzut — o serie întreagă de cheltuieli de făcut, pentru ca aceste comune-dormitor să se poată ri-

dica la un nivel urban acceptabil, pentru ca oamenii să poată într-adevăr locui în ele, fără să se simtă ruralizați din cale-afară.

Ceea ce mai este însă de știut, este că tot în această zonă se mută nu numai navetiști, ci și pensionari. Populația urbană ajunsă la vîrsta pensiei nu se simte întotdeauna bine în zgomotul acesta, în agitația, nervozitatea și în lipsa de condiții igienice pe care le oferă orașul, preferînd de aceea, pe cît se poate, să se mute mai la margine, unde poate avea o casă mai micuță, dar fără deranjamentele blocului; să poată avea un petec de grădină, în care să-și facă exercițiile fizice ale muncii de grădinărie. Pentru că nu este vorba de a face aici o exploatare agricolă; dar este mult mai plăcut pentru un om, de la o anumită vîrstă, să trăiască în această atmosferă mai liniștită de comună suburbană decît în centrul orașului. Iată de ce orașul se înconjură și cu aceste zone de aglomerare a pensionarilor.

Este un fenomen, din nou general, care se întîlnește pe toată suprafața pămîntului și care desigur că îl vom avea și noi, din ce în ce mai clar.

Dar, tot în afara orașului se întind o serie întreagă de instituții care au nevoie de mai multă liniște și de condiții de libertate mai bune decît li se pot oferi de oraș. În această privință, în zona preorășenească se mută spitalele, sanatoriile, preventoriile. Un om care are nevoie urgentă de o intervenție chirurgicală sau medicală se duce la spitalul, policlinica sau dispensarul din oraș; dar dacă e vorba să fie spitalizat pe o durată mai lungă, de cîteva săptămîni, uneori mai mult, e preferabil ca spitalul să fie așezat în afara orașului; nu la mare depărtare, dar totuși în afară de oraș. Nu mai vorbim de preventoriile T.B.C., care nici nu trebuie să fie așezate în mijlocul orașului, ci destul de aproape de oraș ca la nevoie să poți transporta bolnavul pentru o intervenție rapidă, la centru, dar destul de depărtat ca să scape de toate neplăcerile inerente vieții urbane.

De asemenea, în această zonă se implantează și o serie întreagă de case de creație, cum e, de pildă, Mogoșoaia la noi: un mic început de așezare pentru oamenii de creație, fie oameni de știință, fie artiști, care au nevoie de mai multă liniște decît cei din oraș.

Tot aici este zona întreagă în care trebuie să meargă oamenii orașului să se odihnească, săptămînal. E vorba de tot soiul de parcuri, de locuri de excursie, de parkinguri, unde se pot recrea oamenii la sfîrșit de săptămînă.

Deci, în zona aceasta preorășenească, am enumerat deocamdată, orașele-dormitor pentru navetiștii industriali, o zonă în care se vor aglomera pensionarii, și care își organizează viața lor, o zonă a instalațiilor sanitare și o zonă a instalațiilor acestora de creație culturală.

În sfîrșit, mai sînt o serie întreagă de zone, afectate special unor rosturi industriale. Desigur că orașul, ca să se aprovizioneze cu apă, de pildă, are nevoie de tot soiul de instalații, de captare, de filtrare și epurare a apei. Acestea nu se instalează înlăuntrul orașului, ci în zona aceasta preorășenească. În București, de pildă, noi știm că apa pe care o bem nu mai este apa Dîmboviței, care pe vremuri se spunea că este „dulce" și că „cine-o bea nu se mai duce", cum afirma poetul Winterhalter, revoluționarul din 1848. Dîmbovița, în momentul de față, a încetat să mai fie potabilă; este un simplu canal de scurgere a apelor poluate. Iar captările de apă și filtrele sînt mai depărtate; de asemenea, epurarea apelor poluate se face dincolo de București. În felul acesta, multe asemenea instalații industriale necesare echipamentului edilitar al orașului se instalează în afară de oraș.

Dar, mai mult decît atît; sînt chiar instalații industriale propriu-zise, care nu trebuie să fie amplasate în centrul aglomerat al orașului, pentru că au un caracter care le face să fie nedorite în mijlocul populației, ele producînd o serie întreagă de „noxe", cum se numesc; sînt neigienice, sînt insa-

lubre, poluează aerul, poluează apa şi ca atare se scot şi ele în afară de oraş. Şi în Bucureşti sînt o serie de întreprinderi care tind să nu mai stea în oraş, să iasă afară din oraş. În noua hartă administrativă astăzi vedem că vreo cîteva din ele nici măcar n-au fost băgate în centura oraşului, deşi ele fac — realmente vorbind — corp din oraş.

Nu vreau să intru în amănunte, dar desigur că ştiţi şi dumneavoastră toată seria de întreprinderi care din ce în ce ies din oraş şi se duc mai la margine, afară din oraş.

Toate acestea, laolaltă, formează zona aşa-numită „preorăşenească", care se întinde uneori mai mult sau mai puţin, dar în tot cazul, se află în continuă creştere.

Dincolo de această zonă preorăşenească începe o altă zonă, care poartă numele de zonă „periurbană". Este vorba de următorul lucru: un oraş se aprovizionează cu cele necesare alimentaţiei populaţiei în diferite chipuri. Nouă ne vin alimente de pe toată suprafaţa pămîntului, în conserve, în tot felul de ambalaje, care de care mai ispititoare. Însă o populaţie nu se poate hrăni exclusiv cu conserve. Populaţia are nevoie şi de o hrană de altă natură, de aşa-numitele alimente perisabile, cum sînt: zarzavaturile, laptele, brînzeturile. Toate acestea nu se pot aduce de la mari depărtări. Soluţia laptelui praf e o soluţie, cînd n-ai încotro. Dacă n-ai lapte adevărat, îl faci şi cu praf. Dar e preferabil să ai laptele proaspăt. În special zarzavaturile trebuie să fie proaspete, ca să fie mîncate — cum se spune — „vii", nu moarte de zile şi luni de zile. Deci, aceste alimente perisabile trebuie să fie produse în preajma imediată a oraşului. Atunci asistăm la acest fapt că fiecare oraş creează în jurul său o zonă din aceasta, periurbană, adică înconjurătoare a oraşului, care se specializează în producerea de alimente perisabile. După mărimea oraşului, această zonă periurbană este mai mare sau mai mică, mai bine sau mai puţin bine organizată. Ea este legată de oraş uneori sub

forma unor pieţe locale, alteori sub forma unui comerţ organizat în mod sistematic pe linie de stat. Dar în tot cazul, aceasta a doua zonă periurbană este indispensabilă pentru orice oraş modern.

Dincolo de zona periurbană începe însă o a patra zonă, cea agricolă propriu-zisă, în care se produc alimentele necesare oraşului, dar care nu au caracterul acesta de perisabil, neimpunînd obligaţii de transport imediat: cerealele, fructele, animalele.

Deci, problema care trebuie să fie rezolvată e să organizezi, în suprafeţe teritoriale, în volum demografic şi în capacitate de producţie, toate aceste două mari zone: cea propriu-zis urbană, şi cea agricolă. Acestea două se încrucişează, ca două sfere parţial suprapuse, la încrucişarea lor intrînd zona „preorăşenească" cu locuinţele-dormitor şi cu oraşele-satelit, şi zona „periurbană" de alimentaţie imediată. Îmbinarea acestor 4 zone constituie problema care poartă numele de „arie complexă urban-rurală".

Putem lăsa ca aceste zone să se cristalizeze la întîmplare? Sau aceste zone mixte, aceste complexe, trebuie să fie socotite, calculate, planificate, dirijate în aşa fel ca într-adevăr să existe între ele un echilibru, adică să nu se ivească o discrepanţă între oraş şi între zonele sale treptate de pierdere în zona rurală, propriu-zis agricolă?

Nu pot fi aici trasate linii general-valabile, ci doar principii, a căror concretizare trebuie să fie făcută în cadrul fiecărui judeţ, după un prealabil studiu sociologic la teren, ca să vezi în jurul fiecărui oraş care este capacitatea lui de urbanizare, care este tendinţa lui de conurbare, pînă unde e bine să se întindă zona preorăşenească, pînă unde zona periurbană, cît trebuie să acordăm deci zonei agricole şi ce specializări să-i dăm. Iată o operaţie care trebuie făcută pentru fiecare judeţ şi fiecare oraş în parte, şi care cuprinde o problematică atît de complexă, încît nu poate fi soluţionată de către un singur om, de o singură specialitate, ci

necesită un studiu extrem de atent al unui tacîm întreg de specialiști de diverse profesii.

Să analizăm cîteva din ele.

Fiecare din aceste patru regiuni va fi desigur populată. Se pune deci o problemă demografică; cîți oameni trebuie să cuprindă fiecare din aceste zone, în așa fel ca lucrurile să meargă bine, fără hopuri, fără scrîșnituri, lin, cum trebuie. Sînt foarte greu de făcut asemenea calculări de volume demografice. În momentul de față, știm că avem o populație cam jumătate urbană și jumătate rurală. Așa ne spun cel puțin cifrele statistice. Dar cifrele statistice ne înșeală în această privință și nu ne sînt de folos pentru studiul pe care vrem să-l facem, din punctul de vedere al acestor complexe urban-rurale, pentru că în statistică este socotit „urban" orice om care locuiește într-o localitate administrativ declarată urbană. Dar ce ne facem, de pildă, cu masa mare de navetiști, care locuiesc în rural, dar care nu sînt țărani, de vreme ce sînt muncitori industriali? Sau, în tot cazul, se află pe calea de mijloc, de trecere din clasa țăranilor în clasa muncitorului industrial? E o problemă de așa-numită „mobilitate socială", nu numai de mutare geografică de la un loc la altul, ci și socială, adică de trecere de la o clasă socială la alta. Și e vorba nu de cazuri izolate, ci de un fenomen social de masă.

Planificarea noastră prevede, pentru actualul cincinal, că o masă de 400 000 de oameni se vor muta din viața rurală în viața urbană, mai bine zis din agricultură în industrie. Aceștia mai sînt rurali? Îi putem socoti populație rurală pentru că locuiesc în rural? Cu alte cuvinte, se cade să-i socotim rurali sau urbani după locul de domiciliu sau după profesiune? Statistica îi socotește după domiciliu, ceea ce însă sociologic nu este corect.

Ca să aflăm care este situația lor exactă, trebuie făcute cu totul alte cercetări decît acelea de pură statistică; pentru că trecerea aceasta de la clasa țărănească la clasa industrială este o trecere treptată, care se face printr-o creștere de-a lungul unei serii întregi de faze, printr-un proces de urbanizare lentă. E necesară deci o analiză făcută pe cazuri concrete, ca să poți determina cam la ce nivel se află o anumită populație, în drumul acesta de trecere de la o situație la alta. Fără îndoială că făcînd această socoteală, ajungem la concluzia că populația care trăiește din profesiuni urbane, avîndu-și locul de muncă în urban, deși locuiește la țară, este mult mai mare decît acei 50% oficiali. Plus problema familiilor acestor oameni, care și ele ridică o foarte dificilă chestiune de rezolvat.

Pe de altă parte, situația demografică o putem constata prin recensăminte. Dar recensămîntul nu face altceva decît să numere populația cîtă se află în anume loc la anumită zi și la anumită oră din zi. Orice fel de recensămînt este ca o fotografie a populației luată la o anumită oră din anumită zi. Orice copil care s-a născut la 2 minute după ora recensămîntului nu este înscris, pentru că recensămîntul vrea să ne dea situația exactă la o anume oră fixă. Operație destul de greu de realizat, pentru că populația este în plină mișcare; dar, mă rog, acesta și atîta este scopul pe care și-l propune orice recensămînt.

Îmi vine în minte soluția pe care a dat-o Ataturk Kemal Pașa. Știți cum a făcut? Indiferent că oamenii erau în tren sau erau în vizită, Kemal Pașa a spus că la ora respectivă se va trage cu tunul și toată lumea va sta atunci pe loc, încremenită acolo unde a prins-o recensămîntul, pînă ce se va trage din nou cu tunul, în semn că s-au terminat operațiile de înregistrare.

Dar o asemenea înregistrare nu ne folosește decît ca un punct de plecare. Pe noi ne interesează însă situația de viitor, vrem să știm ce se va întîmpla de aici înainte. De aceea, întreaga statistică modernă — cu totul alta decît cea veche — se face previzional și pe cohorte de generații. Știm, de pildă, că în 1967 s-au născut atîția copii. Calculele de probabilitate îți permit să stabilești, cu suficientă precizie, cîți din ei vor ajunge la vîrsta

matură. Ştim cîţi vor muri din cîţi s-au născut în anul acela. Înseamnă că peste şase ani de zile putem calcula cîte şcoli elementare vor fi necesare şi, an de an, cîte şcoli medii, licee, universităţi etc. Apoi, cîte locuri de muncă trebuie să avem la dispoziţie, atunci cînd aceşti copii vor intra în producţie. Ştim că o parte din această generaţie va avea nevoie de spitale, căci ştim care este morbiditatea şi letalitatea medie. Calculăm deci pentru fiecare cohortă — anuală —, de cînd s-a născut şi pînă la vîrsta de 80—90 de ani, an de an, echipamentul social-economic necesar.

Aceste calcule, care sînt destul de dificile, nici nu puteau fi realizate cu mijloacele pe care le aveam pînă acum, adică cu creionul şi hîrtia. Pentru a le face corect îţi trebuie maşini electronice. Dar adevărul este că în momentul de faţă ele se pot face şi deci trebuie să le facem, şi anume nu numai global, pe ţara întreagă şi pe fiecare zonă în parte; va trebui să calculăm: ce se întîmplă cu oraşul? Care este populaţia viitoare preorăşenească? Care este populaţia viitoare periurbană? Care este populaţia viitoare agricolă? Toată această previziune demografică este de pus în concordanţă cu o serie întreagă de alte elemente, printre care hotărîtor e cel economic. Pentru că putem stabili mai dinainte, prin plan de stat, investiţiile ce trebuie făcute. Putem să investim în oraş, sau putem să investim în zona preorăşenească, în cea periurbană, după cum putem investi în zona agricolă. Deci ştiind investiţiile, putem şti şi care va fi necesarul de forţe de muncă, pe o perioadă pe care o prevedem a fi de cinci ani, sau de lungă perspectivă, de 20 de ani. Îl putem şti pentru că noi îi fixăm baza de calcul. Dar, în acelaşi timp, trebuie să ţinem seama şi de capacitatea sporită a producţiei, de productivitatea muncii. Astăzi producem o anumită cantitate de bunuri cu un anumit număr de oameni, pentru că dispunem de o anumită tehnică; dar, peste zece ani de zile, tehnica va fi mult ameliorată şi vom putea obţine aceeaşi

producţie cu un număr mai mic de oameni. În agricultură, de pildă, este clar aşa: populaţia aceasta va scădea. Sînt deci o serie întreagă de calcule care trebuie să fie făcute demografic, pe de o parte, economic, de altă parte, ca să putem să stabilim care este baza demografică necesară fiecăreia din cele 4 zone de care am vorbit.

Şi mai este încă ceva. Nu ne interesează numai să ne meargă bine din punct de vedere economic, adică să fie o proporţie globală justă între producţia industrială şi agricolă şi necesităţile oamenilor, căci ştim că avem încă în ţară cîteva zone care nu au atins nivelul mediu al ţării; sînt mult sub nivel, sînt subdezvoltate, şi atunci intervine un calcul nu numai demografic şi nu numai economic, ci şi un calcul social.

Vrem să ridicăm aceste zone înapoiate şi pentru aceasta vom face investiţiile financiare necesare, măcar că ele nu sînt rentabile; deocamdată cel puţin. Trebuie să facem o serie întreagă de cheltuieli, fără imediată rentabilitate, dar graţie cărora vom obţine ceea ce se numeşte „decolarea" unei regiuni spre niveluri mai înalte. Termenul a fost inventat de către un sociolog cu numele de Rostow şi este foarte plastic. Se referă la luarea zborului unui avion: trebuie să alerge cîtăva vreme pe pămînt ca să poată decola. Dar o dată decolat, poate să zboare. Şi în economie se pare că se întîmplă tot aşa: ai o perioadă de investiţii care îţi permite decolarea, adică trecerea la faza în care regiunea respectivă se întreţine şi dă randament, devine rentabilă.

Deci şi asemenea calcule trebuie făcute pe toate aceste patru zone ale complexului mixt urban-rural. Pentru a le face pe toate într-o viziune de perspectivă mai îndepărtată, prin fixarea liniilor mari pe care trebuie să se dezvolte de aici încolo fiecare judeţ, este nevoie de prezenţa — spuneam — a unui număr foarte mare de specialişti. Nu este o problemă pe care s-o poată rezolva cineva de unul singur şi doar teoretic. Se ridică aici probleme concrete de sistematizare teritorială. Toate

aceste creații de viitor, de amplasări de case, de întreprinderi și instituții o dată hotărîte, urmează să se realizeze pe teren. Ele trebuie deci să fie amplasate în teritoriu în chip rațional, constituind deci o problemă de sistematizare teritorială, tehnică, prin care se concretizează efectiv planurile făcute pe hîrtie. A ști unde construiești, ceea ce este de construit, pe unde tragi limitele precise între o zonă și alta — aceasta e o problemă care nu poate fi rezolvată decît prin tehnicile sistematizării teritoriale. Este vorba și de o echipare edilitară a acelui întreg teritoriu. Trebuie peste tot făcută electrificare, trebuie peste tot drumuri, trebuie peste tot apă potabilă etc. Deci, o serie întreagă de probleme care toate țin de sistematizare.

Mai trebuie să ții seama și de resursele locale ale teritoriului. Degeaba spui că ai avea nevoie să creezi o zonă periurbană legumicolă, dacă terenul nu se pretează la așa ceva. Desigur că dacă te afli, de pildă, la Slatina — zic Slatina pentru că am lucrat de curînd acolo —, avînd acolo lunca Oltului, poți să faci zarzavaturi, să hrănești țara întreagă. Dar dacă te afli într-o zonă de munte?

Deci, ca să-ți realizezi aceste planuri, ca să nu le faci utopice, trebuie să cunoști geografia, să știi ce poți să ceri de la pămînt, ce merge și ce nu merge. Deci aici intervine geograful. Dar și inginerul agronom, care îți spune ce poți obține și ce nu poți obține de la anume teren și cum trebuie să fie întrebuințat acest teren ca să-ți dea maximum posibil. Și după ce ai făcut toate aceste calcule, trebuie să le adaugi și partea de viață socială a oamenilor, adică să hotărăști unde e potrivit să fie locul unde să muncească oamenii și unde să doarmă.

Dar viața oamenilor nu consistă numai în a dormi și a se hrăni. Mai există și alte nevoi — nevoi de culturalizare, nevoi de organizare a timpului liber. Acestea trebuie și ele să fie calculate, să intre în problematica organizării sistematice a acestor complexe urban-rurale, pentru că toate aceste înzestrări social-culturale — cum li se spune — nu se

pot face pe toată suprafața țării, la fiecare kilometru să se instaleze anumite instituții, ci diferențiat: într-un fel echipezi și înzestrezi un oraș propriu-zis, altfel o zonă preorășenească, altfel o zonă periurbană și altfel o zonă agricolă. Deci, și aici intervin o serie întreagă de calcule diferențiate atît pe actual cît și în perspectivă.

N-aș vrea să insist cu prea multe detalii, dar sper că și din cele pe care vi le-am spus, atît de rapid, vă puteți da seama cît de complexă este această problemă a ariei urban-rurale și cît de greu se poate ajunge la soluționarea ei eficientă, ducătoare la scop. Nu putem deci să spunem că ne aflăm în fața unei soluții pe care o avem, ci doar în fața unei sarcini de viitor.

Fiecare consiliu județean va trebui să-și ia această sarcină de a studia temeinic realitățile din cuprinsul teritoriului pe care-l are sub administrație și de a elabora planurile cele mai raționale, cu prevederea posibilităților minime și maxime care se pot obține în fiecare județ în parte, astfel ca disponibilitățile venitului național să poată fi distribuite rațional pe cele toate 39 de județe de care dispunem.

Și închei, repetînd că o asemenea socoteală nu poate să fie făcută decît de către o grupă întreagă de specialiști, lucrînd în echipă complexă, după tehnica binecunoscută a muncii interdisciplinare. Tehnică nouă în sociologia contemporană, dar tehnică veche pentru sociologia românească, pentru că sociologii români, în frunte cu profesorul Dimitrie Gusti, sînt cei care au creat de mult această tehnică interdisciplinară, în care colaborează arhitecți, constructori, sistematizatori teritoriali, sociologi, demografi, specialiști în rețele de drumuri, specialiști în problemele forestiere, specialiști în sănătate publică, specialiști în învățămînt, și așa mai departe — o muncă la care trebuie să se facă apel la toată capacitatea intelectuală și profesională existentă în țară. Este o muncă cu un scop colectiv, care nu poate să fie realizată decît printr-o muncă dusă în colectiv.

IV

ORAŞUL ŞI SOCIOLOGIA URBANĂ

În capitolul anterior am schiţat în linii mari, problema complexelor mixte urban-rurale şi am arătat că în ziua de astăzi nu mai este cu putinţă să deosebim, aşa cum făceam pe vremuri, o zonă rurală de o zonă urbană. În realitate, faptele se petrec cu mult mai complicat, pentru că, pe măsură ce oraşele cresc, ajungînd pînă la proporţii gigantice, ele îşi întind sfera lor de influenţă şi-şi creează în jurul lor o zonă care nu mai este propriu-zis nici urbană şi nici rurală. Şi arătam că i se spune „o nebuloasă urbană" acestei arii înconjurătoare a oraşului. Arătam că în jurul unui nucleu central, care este oraşul-matcă, se întinde un teritoriu „preorăşenesc" destul de larg, caracterizat prin existenţa unor „localităţi-dormitor" şi adaug şi a unor „localităţi-satelit", cu caracter semiindustrial. Dincolo de această zonă, o alta, purtînd numele de zonă „periurbană", e caracterizată prin specializarea sa în producerea de alimente perisabile, de imediat consum, necesare oraşului, abia după aceea urmînd zona propriu-zis „agricolă". Dar şi aceasta, pe măsură ce agricultura se industrializează, încetează de a fi rurală, pentru că şi în sate asistăm la un proces care poate fi numit de „urbanizare", în sens de ridicare a nivelului şi a stilului de viaţă de la cel arhaic, rural, la cel modern, urban. Şi am arătat că aceste arii metropolitane sînt uneori extrem de mari.

Mi-aş permite să iau un exemplu, alegînd un oraş din cale-afară de mare, un megalopolis, cum i se spune. Să luăm, de pildă, Parisul. Ei bine, acest oraş, foarte vechi, de altfel, are propriu-zis, în centrul lui, aproape trei milioane de locuitori. Însă el cuprinde o întreagă „regiune pariziană" care, potrivit codului de urbanism care a fost edictat în Franţa în anul 1954, cuprinde nu mai puţin de trei departamente, adică trei judeţe şi cinci cantoane. Ca teritoriu, faţă de ansamblul Franţei, regiunea pariziană nu reprezintă decît 2,3%; dar ca populaţie, aproape 20% din populaţia Franţei trăieşte aici. În această mare suprafaţă de teren, urbaniştii au determinat o „aglomeraţie întinsă" şi o „aglomeraţie restrînsă", care formează laolaltă aşa-numitul „complex rezidenţial al aglomerării Parisului".

Evident că noi nu avem în ţară un fenomen corespunzător acestuia, dar sîntem pe cale de a pleca pe acest drum, căci oraşul Bucureşti este de pe acum un oraş din cele mari, din cele care au depăşit milionul într-un ritm extraordinar de rapid. Dacă ţinem seama de faptul că pe la 1831, cînd avem o primă informaţie statistică privitoare la Bucureşti, acest oraş nu avea decît 70 000 de locuitori, că în 1930 ne urcasem la 600 000 şi ceva şi că în ziua de astăzi a depăşit 1 500 000 ne putem da seama că această creştere este aproape explozivă. Ştiţi că în momentul de faţă, prin noua lege de organizare teritorială, oraşul acesta, Bucureşti a început să-şi organizeze în jurul lui o nebuloasă urbană, cuprinzînd localităţi-dormitor precum şi localităţi-satelit. În jurul lui, aria periurbană se întinde destul de departe. De altfel, acest fenomen nu se întîmplă numai în oraşul-capitală, ci şi cu majoritatea oraşelor noastre din ţară. Potrivit planurilor de dezvoltare pe care le avem, putem prevedea vremea în care toate oraşele noastre vor deveni într-adevăr nişte centre de iradiere urbană care îşi vor întinde tentaculele de jur-îm-

prejur, cuprinzînd sfere teritoriale și mase de populație din ce în ce mai mari.

Aceasta înseamnă că pe măsură ce orașele se dezvoltă, va fi mereu necesar să procedăm la reorganizări administrativ-teritoriale, ca să dăm o formă clară și legală, unor fenomene sociale care se întîmplă de la sine. Mereu va fi nevoie să se pună în discuție această problemă a limitelor, pînă unde e bine să se întindă orașul respectiv, pînă unde să se întindă zona sa de localități-dormitor și localități-satelit. Și mai departe, regiunea periurbană și cea agricolă.

Această operație de aducere la zi a formelor administrative este necesară. Pentru ca ea să fie dusă la bun sfîrșit, se pune problema unui așa-numit „dispecerat" social, adică a unui for central care, pe baza unor studii foarte amănunțite și complexe, să stabilească care sînt soluțiile cele mai bune ce se pot da acestei probleme de adaptare neconteni tă a formelor de viață socială la fenomenele de bază, care se dezvoltă, fie că vrem, fie că nu vrem. Într-o țară socialistă ca a noastră, aceste fenomene se întîmplă însă pe vrute; adică noi reușim, cu ajutorul planurilor noastre, să determinăm care sînt investițiile de făcut, ponderea lor în diversele aceste arii pe care le-am enumerat.

Aș vrea să atrag atenția că, tipologic, două sînt marile probleme care ne interesează: este problema *centrului urban*, despre care ne vom ocupa acum, și este și celălalt pol al problemei — cel al zonei așa-numite agricole sau rurale, de care vom mai vorbi.

Ca să înțelegem mai clar și dintr-un punct de vedere nu numai urbanistic, ci și sociologic, ce este orașul modern și cît de mult nu se aseamănă el cu ce au fost pînă deunăzi orașele noastre, e bine să începem prin a ne reaminti ce a fost orașul vechi. Cei care sînteți de o vîrstă care se aseamănă cu a mea, desigur că vă aduceți aminte cum a fost de pildă orașul București pe vremuri. Era un oraș care, fără îndoială, nu se aseamănă cu cel de astăzi:

avea un centru destul de înghesuit, cu străzi întortocheate, care semănau oarecum a bazar oriental; dincolo de acest miez, aflat cam în jurul Sf. Gheorghe Nou, învălmășite toate străzile acelea pe care se aflau dughenile fostelor bresle de lipscani, blănari, zlătari etc., printre care și străduța Bazaca, întinsă pe un vechi afluent al Dîmboviței. Azi a dispărut și afluentul, a dispărut și strada Bazaca.

Dincolo de acest miez central al orașului, erau mari spații de grădini particulare. Mai erau și maidane foarte multe, cu tot soiul de străzi, de asemenea extrem de întortocheate; iar la periferie ne aflam în fața unor localități cu caracter rural foarte vădit. Se puteau face, în aceste mahalale ale Bucureștilor, culegeri de folclor de toată varietatea.

Cei din provincie, care cunosc, din tinerețea lor, orașele mai mititele, au desigur o imagine încă mai puternică de ce au fost aceste urbe mărunte și patriarhale. Poate că vă aduceți aminte și de versurile lui Alexandru Macedonski, căruia îi plăceau, pare-se, aceste orașe vechi, deși nu se simțea, ca poet modernist ce era, la largul lui în ele. Vă amintiți de versurile în care spunea, de pildă, cum

> „Orașul vechi mă cheamă încet,
> Cu ale lui tăcute strade,
> Cu oameni proști, dar cumsecade,
> Ce nici nu știu că sînt poet."

Viața aceasta patriarhală era mai ales puternică înspre zonele periferice ale orașului, în suburbii.

Iarăși trebuie să ne aducem aminte de un vers al unui poet latin, mai vechi, al lui Marțial, care spune: *Rus mihi dulce sub urbe est*, adică: „Plăcută îmi este viața în suburbane".

Să nu ne lăsăm însă înșelați de amintiri, pentru că de obicei îți place mult vremea trecută, mai ales pentru motivul că erai atunci tînăr, pe vremea aceea, nicidecum din cauze obiective.

Orașele acestea vechi, în măsura în care au început să crească, au ridicat o serie de probleme de extremă importanță, ca o consecință a unei mari afluențe de oameni veniți din zona rurală. Aceștia, mai toți de o sărăcie lucie, nu puteau să treacă direct cu domiciliul în centrul orașului; nu puteau nici măcar să-și construiască o casă cît de cît onorabilă în suburbii, ci se adăposteau în așa-numita „centură de mizerie" a orașului.

În București, de pildă, construcțiile multe care s-au făcut au necesitat crearea unor fabrici de cărămidă, lutul necesar scoțîndu-se din terenurile înconjurătoare ale orașului. Terenul, rămas groapă, nu mai avea prea mare valoare și atunci această populație mizeră, venită de la sate, cumpăra locuri în aceste gropi, construindu-și acolo niște cocioabe de mai mare rușinea. Știm cu toții ce faimă aveau „groapa Floreasca", „groapa lui Ouatu" și toate celelalte, focare de mizerie, și fizică, și morală. Acolo găseai cele mai dezagreabile fenomene urbane, nu numai cele de degradare biologică și morală, ci și de abatere de la legile de conviețuire socială. Centura de mizerie a orașelor constituia adevărate școli de delicvență. Poate că era justificată de aceea, pe acea vreme, credința că orașul este un factor tulburător în viața socială, Rousseau, de pildă, spunea că „orașele sînt prăpastia genului uman; după cîteva generații, orașele pier sau degenerează și trebuie reînnoite și mereu satele sînt cele care asigură această înnoire".

Și la noi au fost teoreticieni care au susținut că mormîntul unor națiuni sînt orașele. Simion Mehedinți a afirmat în mod răspicat acest lucru, și pentru o anumită epocă, într-adevăr, cam așa se prezentau lucrurile.

Însă, cînd orașele au început să intre în epoca industrializării masive, cînd au devenit centre puternice și factori de viață de bază a societății, cînd — așa cum spuneam cu alt prilej — s-a răsturnat cumpăna demografică și economică de la sat la oraș, și cînd orașele au crescut din cale-afară de

mult, au trebuit să intervină oamenii de specialitate, tehnicieni, care să-și pună problema: ce-i de făcut și care sînt soluțiile de aplicat ca să putem scăpa de această pacoste, a centurii de mizerie? Cum s-ar putea construi orașe moderne, în care viața să fie posibilă astfel ca să nu mai putem considera orașul ca un asasin al națiunii? Atunci urbanismul, ca o tehnică de implantare și construire a orașelor, s-a născut, avînd de rezolvat două noi probleme de bază.

Consider că, în primul rînd, este o problemă de bază, cea a construcțiilor noi care trebuie făcute. Nu mai era cu putință ca vechile cartiere de mizerie să mai fie tolerate. Ele trebuiau dărîmate, ceea ce s-a făcut și la noi în București. Populația de acolo trebuia însă mutată în case noi. În plus năvala aceasta mare a noilor orășeni, care veneau din rural și se mutau în oraș, impunea de asemenea construirea de noi locuințe. Într-o primă fază a greutăților astfel născute, ne-am izbit și noi de o criză a locuințelor, excepțional de mare, dar care nu este specifică numai țării noastre, ci este mondială. Tehnicile noi de construcție sînt însă cu totul deosebite față de cele moștenite din bătrîni. Grație betonului armat, s-a creat tehnica blocurilor, procedîndu-se, în toată lumea, la construirea unor vaste „cartiere de blocuri". Pentru rezolvarea unei probleme imediate, de strictă urgență, trebuia construit repede, mult și ieftin, și această tehnică a blocurilor îți permite să construiești în aceste condiții. Am asistat deci la nașterea unei serii întregi de cartiere, care au ieșit peste noapte ca „din pămînt, din iarbă verde", cum se spune, și care au rezolvat deocamdată problema; adică oamenii au avut unde să doarmă. Au rămas însă o serie întreagă de alte probleme sociale, încă nerezolvate, așa cum vom vedea.

O a doua mare problemă este determinată de faptul că de la vechile vehicule cu cai și de la mersul pe jos, de pe vremuri, am trecut la transporturile cu mijloace motorizate. Automobilul a schimbat complet fața vieții urbane. Sînt nenumărate mași-

nile acestea, care se azvîrle pe piață. Noi n-am ajuns încă la un grad prea mare de densitate a automobilelor; dar, de pildă, într-o țară cum este America, s-a socotit că sînt 388,9 automobile la mia de persoane; adică ar reveni un automobil la trei oameni. S-a spus că dacă s-ar da un ordin în acest sens, întreaga populație a Americii s-ar putea urca în automobile particulare. Pe întreg globul media este mai mică; abia de 31,9! Nu știm cîtă este la noi. Dar, în orice caz, va crește, pentru că de pe acum vedem cum sporesc transporturile făcute prin mijloace auto și știm că au intrat în funcțiune fabrici de automobile care ne vor pune și nouă, curînd, aceeași problemă care s-a pus peste tot, în toată lumea, izvorîtă din faptul că numărul acesta imens de automobile nu mai pot circula în orașele vechi. Aceste orașe fiind pe vremuri concepute pentru o circulație făcută cu cai sau pe jos, sînt astăzi cu străzi prea mici, strîmte, strîmbe. Iată de ce a doua mare problemă urbanistică este de a găsi o soluție pentru a descongestiona această circulație în orașe, care merge așa de greu.

Se stabilesc astfel tot soiul de sensuri interzise; se pun la încrucișări tot felul de semnale verzi și roșii; se încearcă, treceri pe sub nivel și treceri peste nivel. Și cu toate acestea, aglomerația este așa de mare în orașele industrializate, încît în anumite ore de vîrf și în anumite zile ale săptămînii circulația este cvasiimposibilă.

Ca să străbați, de pildă, o mică distanță într-un cartier oarecare și dacă ești grăbit, e mai rapid să mergi pe jos decît să iei automobilul, pentru că la fiecare pas ești oprit de toate aceste stavile care se pun în mersul tău. Se produc și așa-numitele „ambuteiaje", încurcături de automobile care nu se mai pot descurca decît cu greu, uneori numai făcîndu-se apel la soluția helicopterului care zboară pe deasupra punctelor critice și, prin radio, dă indicații asupra felului cum se poate face să iasă automobilele din această încurcătură. Deci sînt probleme grele de rezolvat și care uneori necesită

amputări foarte serioase operate în vechea rețea stradală a orașelor. Toată lumea știe ce a fost cu Hausmann, ce scandal și greutăți mari a întîmpinat cînd a tăiat marile bulevarde ale Parisului. Și la noi, în București, se creează aceste magistrale, tot cu prețul unor dărîmări, pentru că nu poți rezolva problema acestui transport dacă nu iei asemenea măsuri radicale.

Dar, acestea sînt probleme care-i interesează în special pe urbaniști, pe constructori, și n-aș vrea să intru prea adînc într-o problemă care nu este a mea. Dar, să considerăm toate aceste condiții de care am vorbit, din punctul de vedere al sociologiei, adică al modului de trai al oamenilor într-un oraș modern și al relațiilor pe care oamenii le pot avea în cadrul unui asemenea oraș.

Ei bine, sociologii urbani din toată lumea sînt astăzi de acord ca să protesteze împotriva cartierelor de blocuri. Ele au oferit desigur o soluție de moment, dar nu sînt o soluție de viitor, din pricina faptului că pentru a construi ieftin și repede, s-a construit tipizat, astfel că de-a lungul a unor lungi kilometri, nu mai ai altă perspectivă decît aceea a unui șir monoton de blocuri, unele la fel cu celelalte, asemănătoare între ele nu numai de-a lungul aceleiași străzi, dar și dintr-un cartier în alt cartier al orașului, ba și dintr-un oraș în alt oraș, și dintr-o țară în alta, și dintr-un continent în altul.

Dacă vezi o fotografie dintr-un oraș nou african, ai putea crede că te afli într-un oraș occidental sau în București, în Balta Albă. Nu este mare deosebire. Toate cartierele de blocuri sînt de o monotonie copleșitoare. Viața urbană în asemenea cartiere este plictisitoare și enervantă, plimbările de-a lungul șirurilor de fațade fără vitrine, exasperantă.

Știți că pentru a ușura copiilor care vin de la școală să-și recunoască casele și cum în clasele elementare copiii nu știu să le identifice pe numere, s-a recurs la sistemul de a se pune embleme pe case: un miel, un cal, un bou! Așadar, plimbarea

pe o stradă care nu are nici un fel de verdeață, care nu are vitrine, nu te ispitește. Într-un oraș vechi ieșeai să te plimbi, aici aveai spectacolul vitrinelor, care erau uneori foarte amuzante și pentru că aveai aici posibilitatea să te întîlnești cu alți oameni pe care îi cunoșteai măcar din vedere, dacă nu personal. Așa că plimbarea era o distracție, o odihnă: oamenii ieșeau seara să se plimbe, pe Calea Victoriei, de pildă, ca la un spectacol.

Ei bine, într-un cartier din acesta de blocuri, greu îți vine pofta să te distrezi, de-a lungul șirului de case. Lăsăm de o parte faptul că este destul de neplăcut ca într-un oraș, cum este Sighișoara, de pildă, care are un caracter medieval atît de interesant, să vezi șirurile de blocuri care strică estetica și pitorescul orașului. Dar, aceasta a fost situația: a trebuit să rezolvăm o problemă urgentă. Am rezolvat-o parțial din punctul de vedere al construcției, dar nu și din punct de vedere uman.

Străzile, ele însele, pun probleme sociale foarte grele, pentru că aici circulația unui automobilist, ba chiar a unui pieton, cere un efort extraordinar. Peste tot sînt stopuri, peste tot sînt sensuri interzise, peste tot agenți de circulație care te pîndesc să-ți ia talonul; fără răgaz, te afli permanent în tensiune. Nu mai poți deci merge astăzi în centrul orașului doar ca să te plimbi. Așadar, nici în cartier, nici în oraș, circulația nu mai este plăcută. Ai mereu impresia că de undeva te pîndește un pericol, o primejdie de accident. Într-adevăr, accidentele sînt foarte multe, primejdios de multe, alarmante. Circulația este un prilej de cheltuială zadarnică de energie și un prilej de pierdere de timp. Mai ales cei care trebuie să meargă la slujbă știu cît de grea e această problemă la anumite ore de vîrf. De altfel sînt multe prilejuri de necazuri și pentru oameni care, în loc să se întîlnească și să se bucure că s-au întîlnit, se ceartă; pentru că oriunde este înghesuială, cearta este inevitabilă.

Dar sociologii specializați în probleme de igienă mai scot în relief și alte mari greutăți ale orașului.

În primul rînd, ei vorbesc de o asfixie urbană, de o lipsă a aerului curat, atmosfera urbană fiind de-a dreptul intoxicantă. Este fum industrial foarte mult, sînt eșapamentele motoarelor, dejecțiile industriale etc. Specialiștii în această problemă înșiră o înspăimîntătoare serie de cauze de șubrezire a sănătății. Ei vorbesc, de pildă, de gazolina letală, de hidrocarburi, de vapori cancerigeni, de oxizi de hidrogen, de aldehide. Și mai spun că atunci cînd este ceață, într-un oraș industrial, se formează și picături de acid sulfuric. Nu mai vorbesc de orașe unde lucrează și centrale atomice ale căror dejecții sînt o primejdie serioasă pentru viața oamenilor.

Apa în orașe este și ea poluată. În momentul de față știți că problema apei este gravă și mondială; nu avem suficientă apă pentru a alimenta populația globului. Pe de o parte, populația a crescut și, pe de altă parte, consumul de apă industrială a ajuns a fi enorm, astfel că oamenii se văd în fața primejdiei imediate de a nu mai avea apă suficientă pentru a face față tuturor nevoilor, ceea ce explică de ce se străduiesc tehnicienii să desalinizeze apa marină.

Dar chiar dacă apa mai este încă suficientă, întrebarea este dacă mai este de bună calitate? Este o grea întrebare. Se scoate în relief de către igieniști și de către cei care se ocupă de sociologia igienei și a medicinei faptul că apele potabile încep să fie din ce în ce mai mult otrăvite cu detergenții pe care-i întrebuințăm cu toții. Obținem astfel un anumit efect, acela pe care îl scontăm; dar mai sînt și alte efecte, pe care nu le scontăm și, în primul rînd, sînt aceste nocive poluări ale apei. Acești detergenți, în ultimii 20 de ani, au ajuns să atingă cifra de 499 600 de tipuri. În ce consistă primejdia lor? Este, că ei nu pot să fie anihilați prin procesul normal al bacteriilor care fac să intre în putrefacție materiile organice. Așa că, în mod evident, noi ne intoxicăm cu acești detergenți. Se adaugă în plus faptul că alimentația populației se face cu producția de pe cîmpuri tratate cu detergenți, care

intră în cereale, în laptele pe care îl bem. Aşa că din acest punct de vedere, este o altă primejdie pe care o reprezintă oraşul.

În plus, se adaugă lipsa oricărui contact cu natura. Urbanul este un om care s-a rupt complet sau aproape complet de natură. El trăieşte între ziduri, trăieşte pe străzi asfaltate, macadamizate, nu mai are contact cu pămîntul, are prea puţine parcuri la îndemînă, nu are grădini, ceea ce îl sileşte să facă apel la soluţia nedeplin satisfăcătoare a excursiilor, a plecărilor temporare din oraşe.

Spuneam că sînt ore de vîrf precum şi zile de vîrf. Orele de vîrf le cunoaştem. Zilele de vîrf încă nu, fiindcă n-am ajuns încă la gradul acesta de saturaţie a vieţii urbane. Dar în alte oraşe, sîmbăta, cînd pleacă oamenii din oraş, şi duminica seara, cînd se întorc, este o catastrofă. Masele de automobile care sînt scoase dintr-o dată din garaje şi vor să iasă din oraş sînt aşa de multe, încît nu pot încăpea pe străzi şi şosele. Dacă le-ai aduna pe toate, ar acoperi o suprafaţă mai mare decît cea a străzilor. Situaţia se soldează din nou cu enervare, anxietate şi cu plata unor accidente mortale, al căror număr întrece imaginaţia.

Dar şi din punctul de vedere al relaţiilor sociale, oraşul prezintă iarăşi o serie întreagă de dificultăţi, asupra cărora sociologii insistă.

Un oraş care nu are un „centru" unde oamenii să se adune, nu permite o viaţă socială. Oraşului îi trebuie un „corso", unde să se adune oamenii, pentru că omul este un animal foarte ciudat şi contrazicător: el vrea să fie singur, ca să aibă linişte, să se poată izola; dar în acelaşi timp este ahtiat după întîlniri cu alţi oameni. Scrie undeva, în Pateric, că un arhimandrit l-a întrebat pe un monah: „De ce eşti nemulţumit? Ce vrei? N-ai aici linişte, n-ai singurătate?" Şi se spune că acesta a răspuns: „Gloată îmi trebuie!" Oamenii vor să-şi ducă viaţa în ritmul acesta: mai întîi în singurătate, astfel ca atunci cînd vor să se izoleze, să se poată retrage la ei acasă, ba chiar şi aici în odaia

lor; dar în al doilea rînd, ei vor, dimpotrivă, să iasă între oameni. Oare oraşul modern — aşa cum l-am putut noi construi pînă acum — satisface aceste două cerinţe contradictorii ale omului? Este o întrebare. Sociologii studiază din acest punct de vedere situaţia diferitelor oraşe. Sînt unele care au rezolvat mai bine problema, altele care n-au rezolvat-o şi altele care încă nici nu şi-au pus-o, din păcate. Toate acestea aduc o stare de tensiune, spuneam, de anxietate, în masă. Nu este vorba de cîţiva oameni, mai slabi din fire, care sînt impresionaţi de aceste condiţii neplăcute de viaţă în oraş, ci de masa mare.

De pildă, psihologii americani care au efectuat aceste studii pe oraşele lor cele mari, au constatat că din 5 oameni luaţi din masa aşa-numiţilor sănătoşi, adică în afara celor care sînt la sanatorii, numai unul nu prezintă simptome subclinice de depresiune nervoasă; ceilalţi patru suferă de un oarecare dezechilibru nervos şi mintal, din cauza acestei presiuni extraordinare pe care o exercită oraşul asupra oamenilor. Şi atunci este lesne de înţeles pentru ce orăşenii caută să fugă din oraş şi de ce se produce fenomenul aşa-numit de exurbaţie. Abia au venit ruralii în oraş şi încep să caute să fugă din oraş. Le vine cu atît mai uşor să fugă, cu cît au şosele bune, au automobile, pentru a se duce în suburbane şi în localităţi-dormitor.

Dar se pune întrebarea: măcar aceste oraşe-dormitor sînt ele oare croite pentru a menaja o viaţă socială mai bună oamenilor sau sînt şi ele aberante din punct de vedere social? Ei bine, studiile sociologice au arătat că nu s-a găsit o soluţie acceptabilă nici pentru aceste oraşe-dormitor, în care locuiesc masiv oameni al căror loc de muncă este în oraş. Asta face că dimineaţa toţi bărbaţii, toţi oamenii valizi, pleacă şi oraşul-dormitor se goleşte. Nu mai rămîn acolo decît bătrînii, femeile care nu sînt în slujbă şi copiii. Iar seara, cînd oamenii se întorc obosiţi de la lucru, merge fiecare să se culce. Este un sociolog francez care spune de aceea că aceste

localităţi-dormitor sînt de fapt „matriarhii dominate de copii în timpul zilei şi dormitor comun peste noapte". Cum e oare cu putinţă ca o viaţă socială să se desfăşoare în aceste vaste hoteluri organizate sub formă de „localităţi"?

Cînd oamenii nu sînt legaţi între ei printr-un interes comun, cum era cazul, de pildă, într-un vechi sat unde toţi făceau agricultură sau într-un oraş unde toţi lucrau doar în cîteva întreprinderi şi instituţii, cînd dimpotrivă există o dispersie de profesiuni, atunci oamenii nu mai au nimic sau mai nimic care să-i unească? Problemele pe care le pun aceste localităţi-dormitor sînt deci foarte multe, iar soluţii pentru a înlătura asemenea stări de lucruri neplăcute se caută, dar nu sînt încă găsite. Nu sînt de acord asupra lor nici urbaniştii, nici sociologii.

În ce priveşte localităţile-satelit, în care se instalează anumite întreprinderi care trebuie scoase din oraş, acestea suferă de alt defect, şi anume de a reproduce, în mic, toate viciile oraşelor mari. Ai aici toate noxele, toate neplăcerile oraşului, însă fără a avea măcar avantajele pe care le are oraşul, prin puternica lui viaţă culturală.

Toate aceste consideraţii se traduc de fapt, în concret, într-o problemă de bază, aceea a proceselor de adaptare a oamenilor la viaţa oraşelor, pe care nu avem cum le evita; oraşele vor continua a creşte, şi mase mari de populaţie rurală vor trebui să se adapteze vieţii din oraş.

Ei bine, această adaptare la viaţa oraşului presupune un proces social îndelung şi foarte greu, foarte penibil, care nu se face decît cu multe „rebuturi sociale", ca să le spunem aşa.

Ia să ne gîndim, de pildă, la un om care vine de la ţară şi care îşi avea toată viaţa lui de muncă reglementată pe anotimpuri şi după mersul soarelui. Se scula o dată cu răsăritul soarelui, se culca o dată cu apusul soarelui. Dar iată că deodată îl trecem într-un oraş în care răsăritul soarelui de-abia se mai vede, în care noaptea totul este luminat cu

neon, tot timpul fiind terorizat de mersul ceasornicului cu care nu avea de-a face pînă acum. Munca ce i se cere este de cu totul altă natură decît cea veche; el intră în tură de zi şi de noapte într-un ritm ce i se pare nefiresc. El suferă de o dare peste cap a întregului echilibru pe care şi-l găsise în rural. Acolo trăia în ritm cu mersul timpului, cu mersul naturii, pe cînd aici în oraş el intră într-un loc în care totul e artificial.

Noul orăşean trebuie să-şi schimbe toate obiceiurile, pînă şi cele ale vieţii lui de familie. El nu mai este legat de un grup închegat pe baza unei munci comune şi a unui interes comun, cum era la ţară, pe vremuri. El face acum parte dintr-o familie de o formaţie cu totul nouă, în care fiecare membru al familiei are altă profesiune şi nu aduce în familie decît salariul, pentru a se forma astfel un buget comun. Viaţa de familie suferă din cauza reducerii ei la un buget şi la un dormitor comun. Transformările pe care le suferă familia în aceste condiţii sînt atît de mari, încît nu toate familiile reuşesc să-şi rezolve problemele pe care li le pune dispersia profesională a familiei şi transformarea ei într-un loc unde se mănîncă şi se doarme în comun.

Dar, în special oraşele mari provoacă o rupere a relaţiilor sociale, care este foarte gravă. Într-o viaţă de mahala, de pe vremuri, într-o mică urbe provincială, cu atît mai mult într-un sat, oamenii se cunoşteau unii pe alţii, aveau relaţii de prietenie, de rudenie. Cînd te duceai într-un sat acum 30—40 de ani de zile, puteai să afli de la oricare cetăţean de acolo lista nominală a sătenilor, uneori mergînd peste mia de oameni. Ştia fiecare cîţi copii a avut cutare sau cutare, cînd şi cu cine s-a căsătorit. Toţi aveau între ei relaţii de tot felul şi cu toţii ieşeau seara la poarta casei ca să stea de vorbă, în „divan".

La oraş, toate aceste relaţii sînt rupte şi omul se scufundă în ceea ce unii sociologi numesc „abisul anonimatului urban". S-a caracterizat deosebirea

dintre oraş şi sat astfel: „într-un sat te miri cînd întîlneşti un om pe care nu-l cunoşti; într-un oraş, te miri cînd întîlneşti pe cineva pe care îl cunoşti!"

În oraşul milioanelor de oameni nu mai ai legătură decît cu cei din întreprinderea sau instituţia unde lucrezi, cu un foarte mic grup de cunoştinţe şi cu membrii familiei tale pe care îi vezi mai ales cînd îi adună mesele comune şi televizorul. Dar noul venit în oraş nu are relaţii cu nimeni. I s-au rupt toate vechile legături cu oamenii lui, şi alte relaţii nu şi le poate face decît foarte greu. Se ştie că într-un bloc deseori nu ştii cum îl cheamă pe vecinul tău de alături, de sus, sau de jos, rămînînd ani de zile complet străin de ei.

Toate acestea creează condiţii de viaţă foarte greu de suportat pentru oameni care au trăit în cu totul alte condiţii sociale şi culturale.

Problema se pune deosebit de acut în ceea ce priveşte tineretul. Cei care vin la oraş sînt în special tineri. Ei bine, tinerii aceştia se rup treptat nu numai de viaţa satului, dar şi de normele de convieţuire specifice, de modelele culturale pe care le-au avut la ei acasă, în familia lor, în grupul lor. Ei se străduiesc să intre într-o viaţă urbană care are o altă etică, alte norme culturale, alt sistem de viaţă, pe care nu şi-l pot apropia rapid. Deci, au pierdut ceea ce au avut şi n-au căpătat încă ceea ce trebuie să capete, stînd la mijloc de drum.

Acest tineret, încă neadaptat vieţii urbane, care se pierde în abisul anonimatului urban, suferă un „traumatism social", şi în anumite împrejurări poate reprezenta un adevărat pericol social. În anumite centre urbane nou create se nasc dificultăţi cu aceşti tineri, aşa-numiţii „vikingi", care încalcă normele convieţuirii sociale.

Fără îndoială că asupra tuturor acestor probleme trebuie să ne gîndim, şi atunci, sociologia urbană, lucrînd mînă în mînă cu urbanismul, caută să le găsească soluţii, judecînd mai întîi dacă simplul fapt că ai construit locuinţe este de ajuns; dacă nu cumva este nevoie să construieşti şi o serie întreagă de localuri, sedii ale unor servicii sociale de strictă urgenţă, pentru că ele îţi asigură dezvoltarea socială viitoare a noilor cartiere urbane. Căci să nu uităm că toate aceste sforţări pe care le facem astăzi le facem de dragul oamenilor, şi că oamenii aceştia au nevoie, ca să se poată adapta urban, de o serie întreagă de acţiuni şi dotări. Aşa-numitele „servicii sociale" au fost foarte bine studiate de sociologi şi de către urbanişti. Se spune, de pildă, că este de neconceput, într-o organizare urbană bună, să construieşti un oraş sau un cartier de oraş fără să rezolvi simultan şi problemele lui sociale. Toată lumea e de acord că trebuie să ştii cum să aprovizionezi populaţia, cum trebuie să-i creezi punctele de sănătate, farmaciile, spitalele, şcolile, cinematografele, terenurile de sport, teatrele, căci toate acestea, dacă nu există, fac imposibilă viaţa socială.

Dar se merge şi mai departe. De pildă, foarte multă lume se plînge că în cartierele noi au venit la început burlaci, tineri căsătoriţi, neavînd bătrîni cu ei; dar cu timpul burlacii s-au căsătorit, au început să facă copii; copiii aceştia, pe măsură ce cresc, ies pe stradă şi se joacă nesupravegheaţi; asta în dauna educaţiei lor. Tatăl pleacă la serviciu, mama pleacă la serviciu şi copilul rămîne singur. Atunci te miri că iese pe stradă? Unde să se ducă? S-a gîndit cineva că în aceste cartiere, peste cîtva timp, vom avea o masă de copii cărora trebuie să le creăm nu numai case de naştere şi grădiniţe ci şi cluburi de tineret? Copiii vor fi în curînd adolescenţi care vor, şi au dreptul, să se adune între ei. Dacă nu le construieşti şi nu le echipezi un loc unde să se adune, nu e firesc ca ei să se adune la cîrciumă sau te miri unde? Unii dintre ei vor forma bande nesupravegheate şi nu vor putea fi educaţi.

Deci să construim oraşe, e foarte bine. Dar sociologii spun că se cade să construim în aşa fel, încît viaţa omenească a locuitorilor lor să se poată desfăşura în condiţii normale.

În multe cartiere din oraş s-a mers pînă la crearea unor oficii speciale, aşa-numite, în terminologie franceză, *Centres d'accueil*, adică centre de primire. Cînd vine cineva nou într-un cartier, trece întîi pe la acest centru de primire, unde oamenii de specialitate (am zis: nu improvizaţi, ci „de specialitate"), cu studii anume făcute în această privinţă, îl pun la curent cu viaţa de oraş, îi spun care sînt drepturile şi îndatoririle pe care le are, îl ajută să se descurce, îi menajează relaţii sociale, îl urmăreşte după aceea în familie ca să vadă dacă într-adevăr a reuşit să-şi rezolve toate problemele. Şi la aceste centre de primire şi de îndrumare, care trebuie să existe de altfel şi la fiecare întreprindere în parte, nu numai în fiecare cartier în parte, se adaugă o întreagă altă acţiune, de aşa-numită asistenţă socială, care este o tehnică sociologică de intervenţie în viaţa familiilor, a indivizilor şi a grupelor, pentru îndrumarea lor socială şi la nevoie repunerea lor în stare normală, atunci cînd s-a ivit ceva neplăcut, o tulburare oarecare, o anormalitate, şi care, mai mult decît atît, îi vizitează necontenit, fiind în stare să depisteze din vreme primejdiile care s-ar putea ivi, pentru a lua măsurile potrivite.

Oamenii care vin în oraş nu ştiu care sînt drepturile pe care le au. De pildă, vezi oameni care au dreptul la o anumită alocaţie familială, dar nu ştiu că îl au. În unele cazuri, cei de la sindicat n-au vreme să le spună, din birocraţie şi lipsă de interes. Totuşi, trebuie cineva să le spună care le sînt drepturile, sau care să-i călăuzească în noua lor viaţă. „Nu ştii ce să faci seara? — te poftesc la localul cutare, la clubul cutare". Pentru că într-un oraş bine chibzuit se fac nu numai cluburi pentru copii şi cluburi pentru tineret, ci şi cluburi pentru oamenii maturi, cluburi pentru bătrîni, pentru fiecare categorie stabilindu-se o întreagă zestre de servicii sociale.

Deci, opera pe care o fac urbaniştii în ceea ce priveşte dispunerea pe teren a tuturor clădirilor, pe zone diverse, specializate, este o operă foarte im-

portantă. Trebuie să adaug că pe bună dreptate am criticat ceea ce a fost de criticat în cartierele noastre; dar sîntem datori să recunoaştem şi faptul că munca făcută de arhitecţii noştri urbanişti este totuşi demnă de toată lauda. De altfel, critica nu se adresează numai urbaniştilor noştri, ci tuturor urbaniştilor din întreaga lume, care mai toţi n-au dat suficientă atenţie problemelor sociale ale vieţii urbane.

Urbaniştii noştri, în multe privinţe, sînt mai buni decît cei din alte ţări, dar oricît de bună şi de raţională ar fi munca lor, ea nu va da roade dacă nu va fi însoţită şi de o acţiune de sociologie urbană, adică de conducere şi de realizare a unei complexe reţele de servicii sociale, menite să facă posibilă acomodarea cît mai uşoară, cît mai fără pagubă a oamenilor la noile condiţii de viaţă din urban.

Pe vremuri, studiile care au fost făcute, de pildă, în diverse oraşe din ţară, în special în Bucureşti, ne-au arătat că un om care a venit de la ţară, în generaţia întîi nu se urbaniza. Generaţia a doua, care nu mai era nici rurală, nici urbană, ci sta la mijloc, era generaţia în care se iveau cele mai multe neadaptări sociale, mergînd pînă la delicvenţă. De-abia a treia generaţie reuşea să se urbanizeze. Din păcate, a treia generaţie era cam şi ultima, pentru că familia respectivă era sterilă şi se stingea biologic.

Dar, pe vremuri, venirea în oraş se făcea din aventură personală. Astăzi, însă, într-o societate socialistă în curs de industrializare, venirea la oraş a oamenilor se face în mod voit, deliberat şi planificat. Reamintesc cifra de 400 000 de oameni care, în cincinalul acesta, vor trebui să treacă de la sate la oraşe. Statul este deci cel care îi cheamă. Ei nu mai fug de la sate, ca înainte, de mizerie, ci pleacă din sate pentru că noi îi chemăm în oraş, şi îi chemăm pentru că avem nevoie de ei. Dar, asta înseamnă că un stat socialist trebuie să-şi ia şi răspunderea de a face faţă acestei pro-

bleme. Noi nu ne mai putem îngădui să așteptăm trei generații pînă cînd procesul de urbanizare și rurbanizare să se facă; ci trebuie să găsim mijloacele prin care acest proces de adaptare maximă posibilă a oamenilor la condițiile atît de complexe ale vieții să se facă în chipul cel mai rapid, cel mai uman, cu cît mai puține pierderi. În felul acesta, urbaniștii și sociologii urbani, lucrînd împreună, pot să contribuie la ceea ce vrem cu toții, adică la edificarea unei societăți socialiste în care să ne simțim cu toții bine.

V

SATUL ȘI SOCIOLOGIA RURALĂ

Încheiem șirul acestor comentarii sociologice cu privire la problema structurilor teritoriale prin analiza cîtorva aspecte pe care ni le înfățișează viața satelor. Dar, spre mai bună înțelegere a problemei, să rezumăm ideile pînă acum expuse, și anume argumentele care ni s-au părut a justifica necesitatea unei restructurări periodice a teritoriului țării, pentru a ține astfel pasul cu dezvoltarea necontenită a societății. Cu alte cuvinte, ținînd seama de necesitățile mereu altele ale societății, mobilă prin esența ei, să amenajăm teritoriul geografic, acesta dimpotrivă, imobil, astfel încît viața socială să se poată dezvolta, folosind cît mai deplin avantajele oferite de natură.

Pentru a ajunge la îndeplinirea acestui scop, două sînt tehnicile de lucru ce urmează a fi folosite: pe de o parte, știința sociologiei, adică cunoașterea științifică a vieții sociale de-a lungul diverselor stadii străbătute în dezvoltarea sa, și de alta tehnicile de organizare a teritoriilor.

Vom încerca acum să analizăm deci această problemă, de data aceasta centrîndu-ne atenția asupra acelui teritoriu în care se desfășoară viața socială pe care o numim „rurală" și despre care spuneam că se află de cîtăva vreme prinsă în schimbări atît de adînci, încît mulți sociologi afirmă că însăși „țărănia" dispare ca fenomen social, înlocuit fiind printr-un alt fel de viață care, deși „rurală", nu

mai este totuși „țărănească", cel puțin nu în sensul cel vechi al cuvîntului.

Există chiar „sociologi rurali" care nici măcar nu ating problema „țărăniei". De pildă, în America de Nord, sociologii americani rurali își consacră toate eforturile studiului „fermelor capitaliste" individuale, punîndu-și problema cum s-ar putea face ca acești fermieri să se adapteze cît mai rapid și mai bine tehnicilor unei agriculturi științifice, pentru ca astfel producția lor să fie simultan cantitativ îndestulătoare și în același timp economic competitivă pe piața mondială.

Dar nu tot astfel se pune problema pentru sociologii din Europa, și cu atît mai puțin pentru cei din Africa și Asia, ale căror țări au fost toate „țări de țărani", agricultura lor nefiind făcută de către „fermieri" individuali, lucrînd în stil specific capitalist, ci de către „țărani", adică de gospodari lucrînd în cadrul formațiunii sociale a „satului", rezultat al unei foarte lungi istorii.

S-a spus, cu drept cuvînt că „America nu are istorie", în sensul că fiind o țară de colonizare modernă, ea nu a cunoscut lunga serie de orînduiri sociale anterioare capitalismului ci dintru început, a strămutat capitalismul în țara nouă, în forme mai clare chiar decît cele din Europa, tocmai pentru că nu a avut de rezolvat rămășițe feudale și nici de încadrat capitalist o viață rurală sătească premergătoare, necapitalistă. „Sate" și „țărani" nu există deci în Statele Unite.

Dimpotrivă, problema pe care o avem noi de rezolvat e o problemă rurală „țărănească", o problemă a „satelor".

Să reamintim cîteva din trăsăturile de bază ale acestor sate, așa cum le-am moștenit ca rezultat al istoriei noastre sociale.

Știți că am avut două tipuri de sate: unele libere, altele căzute în exploatarea unei clase boierești, în Moldova și Țara Românească, nobiliare în Transilvania. Dar toate satele, sociologic vorbind, aparțineau unui aceluiași tip social, de bază, care poate fi caracterizat astfel:

— „satul" era o adunare de oameni, în număr destul de restrîns, formînd aproape ceea ce se numește un „izolat demografic", fără prea multe relații cu alte grupuri biologice; populația satului era deci organizată pe familii, legate între ele prin rudenie, astfel că în totalitatea sa, satul era „genealogic", adică forma o singură „ceată de neam".

— Această ceată înrudită deținea în proprietate devălmașă, sau în tot cazul exploata devălmaș, un „trup de moșie" comun, adică un teritoriu sătesc, organizat economic și juridic potrivit nivelului tehnic agricol și pastoral atins, precum și structurii sale sociale patriarhale.

— Din punct de vedere economic, satul era autarhic, adică nu avea decît prea puține legături economice cu o piață deschisă. Plătea desigur impozite statului, dădea dijmă boierului local; dar își satisfăcea toate nevoile lui economice prin propriile lui puteri, consumînd ceea ce producea și producînd cît era necesar ca să consume.

Puținele schimburi care aveau loc, priveau doar prisosul și se rezolvau în tîrguri cu caracter restrîns rural, sau direct prin troc, operat de la o regiune la alta, pe linii tradiționale neschimbate, repetate aidoma veac de veac.

— Satul avea și o cultură proprie, mai curînd spus, o subcultură, de caracter folcloric. Putem desigur adăuga observația că această cultură era extrem de originală, de un înalt nivel artistic, deopotrivă de creator și în domeniul juridic al „obiceiului pămîntului" ca și în cel al tehnicilor și cunoștințelor folositoare.

Acest tip de sat arhaic nu s-a păstrat însă ca atare, pînă în preajma celui de al doilea război mondial decît în cîteva regiuni, așezate mai la o parte de marea rețea a orașelor și a comerțului capitalist. Dar și acestea începuseră a suferi un proces de dezagregare, care în special în satele foste iobăgești, pe latifundiile boierești, în preajma ora-

șelor și de-a lungul rețelei de drumuri, avea o mai mare vechime precum și un grad mai mare de putere.

Începutul destrămării acestui sat vechi l-a făcut întîi statul feudal, cu multe veacuri în urmă; procesul a fost apoi continuat, în forme încă mai dure, prin pătrunderea capitalismului în agricultură; apoi printr-o serie de reforme agrare eșuate, care au dus în cele din urmă la situația pe care Dobrogeanu-Gherea o caracteriza drept „neoiobăgie", teren de conflicte sociale, care în cele din urmă a dat naștere gravei crize sociale a mizeriei materiale și culturale a țărănimii, marcată prin șirul de răscoale țărănești, dintre care cea din 1907 rămîne ca simbol.

Între cele două războaie, cercetătorii vieții acestor sate au constatat în unanimitate, fie că erau agronomi, economiști, medici, sociologi, ca cei din școala gustiană, fie specialiști străini, ca de pildă danezul Gormsen, că satele noastre sufereau de cîteva racile extrem de grave: o suprapopulație excesivă, care nu dispunea decît de o tehnică agricolă cît se poate de primitivă, care nu era în măsură să asigure hrana întregii noastre populații. Spectrul foametei se arăta de aceea din ce în ce mai amenințător la orizont.

Astfel de sate nu se puteau cîtuși de puțin încadra într-o viață modernă, depășite fiind de mersul vremii, întîrziate în forme desuete și mai ales sugrumate fiind, în posibilitățile lor de schimbare, de existența unei clase moșierești suprapuse, care, departe de a fi „agricolă", adică exploatatoare a resurselor agricole ale pămîntului, era exploatatoare a agricultorilor.

Oricît nu ne-ar plăcea acest tablou sumbru pe care l-am schițat, el este totuși real și nu se cuvine să-l negăm, nici să-l uităm, căci nu am putea altfel înțelege în ce măsură problema „satului" de azi se pune cu totul altfel, de vreme ce tindem azi, pe de o parte, să lichidăm rămășițele neplăcute ale trecutului, și pe de altă parte să creăm forme sociale noi,

care să permită ridicarea satelor pînă la o treaptă destul de înaltă, încît să se poată încadra corect într-o societate aflată în plin proces de industrializare.

Nu e locul și nici timpul să insistăm asupra acțiunii de socializare a agriculturii de la noi. E poate mai folositor să încercăm a judeca împreună care sînt problemele actuale ale vieții sociale a satelor așa cum au putut fi descrise și înțelese de către acei sociologi care le-au cercetat, pe teren, în anii din urmă.

Să începem prin a schița în ce constă problema demografică a satelor noastre actuale.

Reamintim faptul că agricultura mecanizată nu are nevoie de forțe de muncă tot atît de numeroase cît le cerea agricultura veche. Populația agricolă activă necesară devine din ce în ce mai puțin numeroasă, căci în paralel cu mecanizarea agriculturii se obține nu numai un spor de producție ci și o economie de forțe de muncă umane.

Satele noastre suprapopulate au deci a rezolva azi o problemă foarte gingașă: cea a stabilirii unui echilibru între gradul de mecanizare a agriculturii și volumul său demografic. Normal ar fi ca o soluție bine cumpănită să mențină în sat exact numărul de brațe de muncă necesare, surplusul fiind chemat să intre în producția industrială și în cea de deservire.

Sînt totuși greu de obținut asemenea echilibrări sociale. Unele sate cunosc încă în momentul de față greutățile unui surplus de brațe de muncă. Sînt sate în care se duce o dispută între diverșii membri ai cooperativei agricole de producție, pentru ca fiecare să obțină repartizarea a mai multor zile-muncă. Altele, dimpotrivă, au o populație activă atrasă excesiv de mult spre industrie, astfel că rămîn în sat prea puțini activi. Deci, de o parte surplus, de alta deficit de populație, dezechilibrări ivite din jocul a două serii de fapte: unele demografice propriu-zise (nașteri, decese, medii de viață, strămutări spațiale), altele tehnice și organizatorice.

Sociologic vorbind, putem spune că o „emigrație" a populației este normală, atunci cînd creșterea nivelului tehnic agricol permite reducerea numărului de brațe valide; dar devine nenormală — și în acest caz capătă numele de „exod" — atunci cînd lumea pleacă în exces sau pleacă fără să aibă gata pregătite alte locuri de muncă.

Un alt aspect al problemei este următorul: chiar în cazul cînd avem de-a face cu o „emigrație" normală, se poate întîmpla ca masa oamenilor care pleacă să aparțină unei anumite categorii de vîrstă, de pildă numai bărbați, tineret și oameni valizi sub 40 de ani; în acest caz, deși ca volum numeric rămîn suficiente brațe de muncă în sat, ele nu mai sînt rațional distribuite, în sat rămînînd copleșitor de multe femei, bătrîni și copii.

Alcătuind o așa-numită „piramidă a vîrstelor", nu a populației totale a locuitorilor satului, ci doar a acelor familii care efectiv muncesc în agricultură, se obține deseori dovada unor situații care nu sînt de loc plăcute, simptom al unei dezechilibrări demografice căreia trebuie să i se găsească o soluție.

Problema nu e ușor de rezolvat, fiind foarte complexă. Înainte exodul rural avea loc în mod spontan. Sătenii fugeau din sat din pricina mizeriei, plecînd în aventură personală, în căutarea unor locuri unde nădăjduiau să aibă mai mult noroc. Studii mai vechi, de dinainte de război, arată de pildă existența unor regiuni rurale în care părinții, săraci din cale afară, își „vindeau" copiii unor antreprenori urbani, vătafi ai unor cete de mici negustori ambulanți pe străzile orașelor. Prea puțini din aceștia reușeau să răzbată în viață, cei mai mulți căzînd pradă viciilor orașului, degradîndu-se din ce în ce, pînă la treptele de jos, uneori chiar cele ale delincvenței.

Astăzi însă, oamenii pleacă din sat în cu totul alte condiții. Statul este cel care îi cheamă, avînd nevoie de ei în cadrul procesului de industrializare a țării. Avem nevoie de muncitori industriali și pe

aceștia nu îi putem recruta decît din mediul rural. Pe de altă parte, nu mai avem nevoie de ei — adică de surplusul lor — în sate, volumul acestui „surplus" atîrnînd de gradul de mecanizare a agriculturii.

Dar acești doi parametri ai problemei demografice rurale, pe de o parte locurile de muncă din industrie, devenite necesare prin industrializarea țării, și pe de alta locurile de muncă devenite inutile, prin mecanizarea agriculturii, nu se desfășoară la întîmplare, ci planificat, potrivit voinței noastre. Atît industrializarea, cît și mecanizarea agriculturii nu sînt fenomene „naturale", ci „sociale", atîrnînd adică de acțiunea noastră, deci putînd fi accelerate sau încetinite, în mod rațional, astfel încît aceste două dezvoltări, una progresivă demografic, alta regresivă demografic, să meargă în paralel, pe volume egale.

În acest sens, nu mai este vorba de o problemă de strictă sociologie „rurală", ci de una „urban-rurală", procesul de industrializare urmînd a fi diriguit simultan cu cel al mecanizării agriculturii, succesul unuia atîrnînd de succesul celuilalt.

Oricît de greu ar fi de armonizat între ele aceste două acțiuni, prin stabilirea unei formule de maximă rezolvare a acestor doi parametri, soluția este posibilă, dacă o considerăm din punct de vedere demografic, organizînd ceea ce se numește un „dispecerat social", adică un for de îndrumare a demografiei urban-rurale, pe baza unei cunoașteri în amănunt, obținută prin cercetări de statistică demografică făcute pe ansamblul țării, dublate prin cercetări de sociologie, mergînd pînă la detaliul fiecăruia din satele unui județ.

Iată deci o problemă de sociologie rurală cu totul nouă, pe care nu am cunoscut-o înainte de război și pe care, de altfel, nu o putem cunoaște doar prin citirea lucrărilor de sociologie făcute în alte țări, ci numai prin cercetări locale, de sociologie rurală diferențială, variată de la regiune la regiune și chiar de la sat la sat.

A doua problemă de importanță deosebită pe care ne-o ridică satele de azi este și cea a schimbărilor de structură socială, care au și avut loc și care continuă a se desfășura.

Desigur, a dispărut din sate clasa proprietarilor, a arendașilor; ba chiar și categoria chiaburilor; nu mai avem azi în sate țărani mijlocași, săraci, pălmași, și nici proletariat agricol.

Veohea structură socială a satelor s-a prăbușit deci odată cu socializarea agriculturii. Dar aceasta nu înseamnă că nu există în sate o nouă structură socială care își are și ea problemele ei. Au apărut în sate categorii diverse, cu interese care desigur nu sînt antagonice, dar sînt totuși, deseori, contrarii. Există astfel un aparat de conducere a cooperativelor agricole de producție, există o categorie de mecanizatori a S.M.T.-urilor; iar printre cooperatori, sînt deosebiri sensibile între cei care lucrează în sectoarele zootehnice, de grădinărie, sau de cîmp; există în sfîrșit și categoria „navetiștilor" industriali, care sînt totuși și agricultori, precum și cea a celor care, în preajma orașelor, exploatează loturile lor individuale, uneori în asociație, oarecum în concurență cu cooperativa, deși ei muncesc și în cooperativă numărul de zile prevăzute de statut.

În felul acesta, structura socială a satelor se află în plin proces de prefacere și este evident că studierea relațiilor dintre toate aceste categorii constituie încă o nouă problemă pentru sociologii rurali, în căutarea celor mai bune formule de reglementare a unor relații normale.

Schimbări structurale tot atît de importante se petrec însă și în sînul familiilor rurale. În locul unei familii în care rolul de bază îl deținea tatăl, șef al familiei, și proprietar al terenului gospodăresc, în care diviziunea muncii urma o tradiție care atribuia fiecărui om în parte, după sex și vîrstă, un anumit rost, avem azi o familie care a încetat de a fi un atelier de producție agricolă propriu-zisă, ci este doar o asociație de rude în care *status*-ul, rolul și prestigiul fiecăruia atîrnă de numărul de zile-muncă

pe care e în stare să le presteze și deci după aportul său la bugetul comun. În acest sens, sînt azi mai importanți și mai luați în seamă cei tineri, în plină putere de muncă, decît bătrînii.

Navetiștii, care fac naveta anume ca să cîștige un salariu, adică nu produse, ci bani, au desigur și ei un rol important în viața de familie, totuși scăzut în ceea ce privește viața de toate zilele, prin faptul că ei lipsesc toată ziua din sat, uneori plecînd chiar săptămînal sau pe anotimpuri.

Femeia, muncitoare în C.A.P. și avînd singură grija copiilor de-acasă, în lipsa bărbatului navetist, devine prin însăși acest fapt un șef de familie, cu puteri de decizie la care înainte vreme nu putea visa.

Familia rurală se află deci și ea în plină prefacere structurală, în ciuda mentalității învechite care mai dăinuie încă la cei în vîrstă, mentalitate zdrobită însă de realitatea faptelor și care în tot cazul nu are priză asupra tinerilor.

O a treia problemă importantă este cea a ridicării nivelului cultural al satelor.

Pe vremuri satele noastre erau analfabete; ceea ce era foarte grav, pentru că în felul acesta țăranii noștri nu se puteau încadra într-o viață modernă, care pretinde nu numai scris-cititul, ci și o pregătire profesională și socială mai largă. Satele dispuneau însă de o cultură a lor, de caracter „folcloric", folclorul fiind o formă de manifestare artistică a unei populații analfabete, bazată pe simplă tradiție orală. Această cultură dispare. Oricît ne-am căzni să menținem în viață folclorul, el dispare și nu-l putem menține ca într-o rezervație etnografică. Tot ce putem face este ca să mergem pe calea pe care și alte țări au urmat-o, dînd adică tradiției folclorice un caracter festiv. Oamenii umblă azi, la sate, în hainele potrivite muncii lor schimbate. Un tractorist umblă în salopetă, vrînd-nevrînd, ceilalți muncitori agricoli părăsind și ei portul lor cel vechi în favoarea hainelor „nemțești", cum li se spunea pe vremuri, la țară, doar în zile de sărbătoare mai

purtînd straiele vechi, ajunse a fi azi simplă podoabă festivă. Ascultînd la radio muzica „populară" precum și cea „modernă", ei învață ce e „la modă", extinzîndu-se astfel în toată țara un stil uniform, contrar tradițiilor locale, atît de variate în trecut. De asemenea jocurile populare de pe vremuri sînt tot astfel „îndrumate" la căminul cultural, prin instructori specializați, spre un șablon cult, de balet cu iz folcloric, care poate fi frumos — deși nu este —, dar în tot cazul nu mai este ce a fost.

Ne poate desigur părea rău de această dispariție a folclorului și regretăm poate și faptul că încercarea de a ridica la un nivel „cult" zestrea noastră culturală nu e făcută cu destul talent și destulă pricepere. Dar aceasta este situația și nu e cazul a ne plînge prea mult, pentru că acesta este prețul care trebuie plătit pentru a se obține rezultatul, cu mult mai important, al integrării țărănimii noastre în viața culturală modernă.

Este și aceasta o problemă de sociologie rurală: înlocuirea unei culturi populare folclorice printr-o cultură „cultă", avînd aspecte atît teoretice cît și practice, care nu sînt de loc de minimă importanță.

Este în fond marea problemă a „culturalizării maselor" care se pune astfel, adică a acțiunii sistematice de răspîndire a culturii pe calea, în primul rînd, a învățămîntului școlar, dar simultan prin seria întreagă a mijloacelor de comunicație în masă, radio, televiziune, cinematograf, teatru, ziare, broșuri și cărți, biblioteci, muzee, conferințe, și așa mai departe, datorită cărora masa toată a țărănimii este pusă în legătură cu lumea cea largă a globului.

Mentalitatea ruralilor este astăzi o mentalitate de tip nou, cvasi-urbană, „urbanizată" adică, în special tineretul și navetiștii fiind vehiculatorii unui nou fel de a concepe viața, de a pretinde dreptul de a se bucura de toate avantajele vieții moderne, atît materiale, cît și spirituale.

Cei care n-au trecut prin sate de curînd cred că spui munciuni, sau în tot cazul exagerezi, atunci

cînd afirmi că în ziua de azi gospodăriile țărănești și viața de toate zilele a sătenilor se află la un nivel neasemuit mai bun decît acum 10—20 de ani: peste tot electricitate, peste tot antenele de radio, peste tot case noi, în număr copleșitor de mare. Este suficient ca cineva să dea atenție spectacolului pe care îl oferă orice călătorie de-a lungul unui drum al țării, fără a face studii de sociologie, ca să-și dea seama, dacă nu de altceva, măcar de casele recent construite. Desigur, nu au toate un stil deosebit de fericit; dar toate arată o clară voință de viață mai bună. Și de cîtăva vreme, după o perioadă de „rodaj" am putea spune, putem observa cum pe încetul se desenează totuși cîteva tipuri regionale, din ce în ce mai reușite, mai pline de echilibru stilistic, ceea ce ne dă nădejdea că darul de creație artistică a țăranilor noștri nu s-a pierdut, ci numai își caută drum în criza aceasta de creștere de la o cultură la alta, prin care trece lumea noastră rurală.

Însă cea mai importantă dintre toate aceste schimbări ale problematicii rurale este determinată de intrarea satelor din ce în ce mai adînc în zona de influență a orașelor.

Spuneam că fiecare oraș industrial modern creează în jurul său o „nebuloasă urbană", o zonă suburbană și o zonă periurbană, laolaltă formînd ceea ce se numește zona „rurbanizată", în care cresc localitățile-dormitor și localitățile terțiare, locuite de o populație care doar parțial mai este „agricultoare", deși continuă a fi „rurală".

Problema transformărilor sociale radicale în lumea satelor se pune azi mai ales în zonele din jurul marilor orașe. Dar pe măsură ce vremea va trece, în anii viitori, din ce în ce mai mult, toate capitalele de județ vor deveni capabile să creeze în jurul lor asemenea zone rurbanizate mereu mai întinse și mai adînc transformate în structura și modul lor de viață. Viitorul tuturor satelor noastre ne este încă de pe acuma arătat de ceea ce se întîmplă azi în satele din zona nebuloaselor urbane.

Să recapitulăm în ce constă acest proces social menit să schimbe din rădăcină problematica vieții rurale și deci și a sociologiei rurale.

Satele din preajma orașelor se transformă în „localități-dormitor", în care deci domiciliază un număr important de muncitori industriali sau de deservire urbană, care dorm în sat, dar peste zi merg de muncesc în oraș, între localitățile de domiciliu și cele de muncă organizîndu-se o rețea de transporturi moderne.

Orașul se înconjoară deci cu o serie de „localități satelit" menite unei deserviri a orașelor cu forță de muncă.

Pentru nevoile locale ale agriculturii se creează și centre industriale de mai mici proporții, care rețin forța de muncă locală în dublul scop al folosirii timpilor morți, care în mod firesc întrerup, pe anotimpuri, muncile agricole, precum și de a permite o prelucrare a materiei prime agricole perisabile.

Se nasc însă și localități „terțiare". Ce sînt acestea? Iată anume despre ce e vorba: am spus că populația rurală scade. Să precizăm: e vorba de populația activă în agricultură. Pe vremuri, toată populația rurală aparținea acestei categorii. Dar în ziua de azi nu toată populația rurală este agricolă.

Sînt mai întîi „rurali" muncitorii industriali, muncitorii din serviciile de deservire a populației urbane care locuiesc în localitățile-dormitor, făcînd naveta zilnic de la sat la oraș. În afară de aceștia, sînt muncitorii industriali din orașe, salariații urbani, pensionarii urbani, care fug spre zone rurale, așa cum am arătat, cînd am ponegrit orașul, scoțîndu-i în relief toate relele. Și aceștia sînt rurali, fără a fi agricultori.

Este deci vorba de fenomenul de „exurbație" care face ca satele să-și schimbe structura socială, printr-un număr din ce în ce mai mare de „rurali", care nu sînt „agricultori". În alte țări, de pildă în America, s-a socotit că o treime din populație trăiește în asemenea „suburbane". Evident, această situație

pune o serie de probleme: ruralii aceștia de tip nou sînt „urbanizați", adică cunosc și doresc o viață de nivel urban. Ei pretind să aibă la îndemînă drumuri bune, macadamizate, pe care să circule un număr suficient de autovehicule publice și particulare, astfel ca să nu se pună problema unei ușoare călătorii de du-te-vino între oraș și sat. În plus, ei pretind să aibă la îndemînă școli, spitale și farmacii, magazine de desfacere a bunurilor de larg consum. Mai doresc să aibă și cinematografe, teatre, biblioteci, terenuri de sport, adică seria întreagă de servicii publice, care, în terminologia de azi, poartă numele de activități „terțiare"; deci nici agricole, nici industriale, ci de deservire. Statistic vorbind, în toată lumea de azi, creșterea muncitorilor din această zonă terțiară este extrem de puternică. Într-adevăr, se pare că există o tendință generală, de scădere a muncitorilor din zona întîi, cea agricolă, în urma mecanizării agriculturii, de scădere a muncitorilor din zona a doua, cea a industriei, datorită automatizării producției, și dimpotrivă, de creștere a zonei terțiare, de deservire a populației la un nivel de varietate și de pretenție din ce în ce mai ridicat.

Iată de ce, pentru toată această zonă de „rurali" neagricoli este nevoie ca în anume centre să se creeze o serie de servicii de deservire.

Nu este posibil ca asemenea servicii să se creeze în absolut toate localitățile rurale. Sînt unele care trebuie să fie la imediata îndemînă a fiecărei comune în parte, cum ar fi școala, dispensarul, căminul cultural, magazinele de uz zilnic. Dar altele deservesc o zonă mai mare, cum ar fi spitalele, policlinicile, școlile de nivel mai înalt, magazinele cu mărfuri mai rar căutate. De pildă, magazinul de unde populația cumpără pîine trebuie să fie cît mai în centrul fiecărei comune, ba chiar în mijlocul fiecărui cartier. Dar magazinul în care poți cumpăra o motocicletă sau un televizor nu trebuie să figureze în inventarul fiecărei comune; e suficient ca în zonă să existe o localitate înzestrată cu aceste bunuri

mai rar cerute, pentru că nevoile populației să fie satisfăcute. Localitățile terțiare au tocmai această sarcină de a asigura deservirea unei întregi zone, cu bunuri nu destul de zilnic cerute ca să fie instalate în fiecare comună, dar nici destul de excepțional cerute ca să fie rațională o deplasare pînă în oraș.

Teritorial, viața cea nouă, socială, din cuprinsul unui județ va trebui să fie organizată pe trepte ierarhice diverse: capitala județului deservind teritorial întreg județul, orașele satelit cu zonele lor periurbane, apoi localitățile terțiare avînd zone încă mai restrînse, pe grupe de localități rurale, și în sfîrșit fiecare comună în parte avînd și ea propria sa deservire locală.

Un alt aspect al acestei rețele ierarhice de deserviri este cel al interesului pe care îl are fiecare comună rurală în parte și fiecare zonă urban-rurală de a reține populația activă care îi este necesară.

Echilibrul demografic, de care vorbeam mai înainte că ar trebui asigurat în fiecare comună în parte, este deseori pus în situație grea în special din pricina unei tendințe foarte puternice a tineretului de a pleca.

În bună parte această tendință este explicabilă: tineretul capătă, în învățămîntul pe care îl primește, dorința de a continua studiile, de a-și însuși o profesiune care să-i permită să cîștige un salariu mai bun decît cel pe care îl poate asigura comuna rurală. Orașul îi ispitește deci extrem de puternic pe tineri, atunci cînd îl pun în paralelă cu ce le poate oferi satul.

Pentru a reține totuși tineretul, atîta cît este necesar pentru dezvoltarea continuă a agriculturii, altă cale nu este decît de a ridica nivelul de viață material și cultural al satelor, astfel încît concurența dintre oraș și sat să nu mai aibă aspectele neplăcute de azi. Ca tinerii să dorească a rămîne în muncile agricole, este imperios necesar ca agricultura să le asigure un cîștig, nu numai în produse, ci și bănesc, asemănător celui din orașe, iar comuna

să le pună la dispoziție seria de servicii sociale, organizate în așa-numitul „centru civic", a cărui schemă este clar arătată în legea de reorganizare teritorial-administrativă a țării.

În concluzie: o întreagă operă de reconsiderare critică a problemelor actuale ale zonei rurale și urbane este astăzi necesară, dacă vrem să le dăm o soluție corectă. Și soluția nu poate veni decît de pe urma unui studiu sociologic temeinic al vieții sociale și a considerării soluțiilor teritoriale, de amenajare și echipare a zonelor urban-rurale, de aplicare a tehnicilor de urbanism, atît în orașe cît și în sate.

Dar, așa cum am mai spus, problema fiind extrem de complexă, studierea ei comportă contribuția a nenumărate categorii de tehnicieni ai științelor sociale. Îți trebuie geografi și pedologi care să-ți arate ce poți face într-un anumit teritoriu și ce nu; îți trebuie sistematizatori teritoriali și arhitecți urbaniști; îți trebuie organizatori de sănătate, organizatori ai rețelei de instituții de învățămînt și cultură de masă; îți trebuie animatori culturali de masă; îți trebuie psihologi sociali, juriști specializați în probleme administrativ-organizatorice și așa mai departe. Adică o întreagă echipă interdisciplinară, lucrînd toți împreună, nicidecum sectar, pe baza aceleiași concepții de bază a sociologiei marxiste, acoperind întreaga schemă a problemelor structurii globale a societății, structură dublă, de infra și suprastructură. Doar o asemenea echipă interdisciplinară ar fi în măsură să facă studiul necesar pentru înțelegerea nu numai general-teoretică a problemelor, ci și a condițiilor locale pe care le implică fiecare oraș în parte, fiecare zonă urban-rurală în parte, condiții care nu se aseamănă între ele, ci sînt deosebite de la caz la caz și pentru care deci nu există o formulă panaceu, o rețetă universal-valabilă.

Desigur, din păcate, nu avem încă armata de specialiști pregătiți pentru asemenea munci științific-operative, de care am avea nevoie, și pe care deci

trebuie să-i formăm, folosind toate priceperile azi existente şi acordîndu-le un răgaz de „rodaj" pentru a se pune desăvîrşit la curent cu problemele noi ce le stau în faţă.

Ar fi foarte uşor dacă am putea da o formulă tip care să se aplice mecanic şi peste tot la fel. Dar aceasta nu ar însemna că ducem o politică socială ştiinţifică. Ar fi ca şi cum în domeniul sănătăţii am avea pentru fiecare boală un tratament standard. Se ştie, însă, prea bine că aşa ceva nu e cu putinţă. Doctorul ştie că trebuie să trateze un bolnav, şi nu o boală, şi ca atare el nu prescrie un tratament decît după o îndelungată şi atentă examinare clinică a bolnavului.

La fel se prezintă lucrurile şi în sociologie: nu există reţete standard, formule pe care să le poţi aplica cu certitudinea că îţi vor da rezultatul scontat. Ci există o singură cale, aceea de a face mai întîi un studiu ştiinţific al realităţilor în mersul cărora vrei să te amesteci şi de a dispune, în al doilea rînd, de cunoştinţele necesare cu privire la tehnicile pe care le ai la dispoziţie, astfel ca să poţi alege şi aplica, dintr-un imens rastel de tehnici posibile, exact pe acelea care se potrivesc cazului studiat.

Aceasta se cheamă că în fiecare judeţ o asemenea grupă de experţi trebuie să fie formată, şi e îmbucurător faptul că în momentul de faţă atenţia organelor de răspundere se îndreaptă spre formarea unei asemenea reţele de echipe de studiu ştiinţific necesare pentru ducerea cu bine la capăt a acestei vaste reforme administrativ-teritoriale, în dosul căreia se ascund multe probleme sociale.

Legea de reorganizare teritorial-administrativă a ţării creează cadrul legal înăuntrul căruia toată această muncă trebuie făcută. Trasează şi liniile mari, directoare, care trebuie avute în vedere, precum şi ţelurile finale care trebuie atinse. Dar o lege, oricît de judicios ar fi elaborată, ţinînd seama de avizele celor mai buni tehnicieni de care dispunem, nu este decît un deziderat, un proiect, un cadru de muncă, în sînul căruia va trebui să lucrezi ca să traduci în viaţă cele spuse pe hîrtie. Şi acest lucru, repet, nu se poate face decît prin efortul comun al tuturor tehnicienilor, la toate scările intermediare dintre comună şi pînă la judeţ şi mai sus, pînă la stat, tehnicieni în stare nu numai să rezolve ştiinţific şi teoretic problema, nu numai să dea soluţii raţionale şi realizabile, ci şi să le realizeze efectiv, prin antrenarea în masă a tuturor cetăţenilor la opera aceasta comună.

Problemele de rezolvat sînt atît de multe, atît de complicate, încît dacă nu ai reuşi să antrenezi masa, să creezi un curent de opinie publică favorabilă reformei şi să-ţi formezi colaboratori pînă în cele mai adînci straturi ale cetăţenilor, nu poţi ajunge la nici un fel de rezultat.

Aşa se şi justifică acest volum, care n-a avut alt scop decît să popularizeze cîteva din ideile fundamentale care trebuie să stea la baza oricărei acţiuni de lămurire a oamenilor şi de „animare" a lor, adică de însufleţire a lor şi antrenare într-o colaborare colectivă, absolut necesară.

CUPRINSUL

Redactor: A. ZOLA

Tehnoredactor: GHEORGHE POPOVICI

Coli editură 4,53. Coli tipar 4,00. Hîrtie ofset A de 80 g/m². Indici de clasificare zecimală: pentru bibliotecile mari 1 M 3, pentru bibliotecile mici 1 M 3.

Întreprinderea Poligrafică Cluj, str. Brassai nr. 5—7, Republica Socialistă România. Comanda nr. 358/1969.